

Het LAND van AALST

Jaargang LXXIII • 2021

Nummer 1

Het LAND van AALST

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Uitgegeven door de geschiedkundige vereniging 'Het Land van Aalst', met de steun van de Vlaamse Gemeenschap, de Stad Aalst, de Stad Ninove en Erfgoedcel Denderland.

Elektronische versie:

Gratis op de website

Lidmaatschap van de vereniging:

Bijdrage zonder jaarabonnement gedrukte versie

Gewoon: €10 • Steunend: € 20

Jaarabonnement gedrukte versie

Gewoon: €30 • Steunend: € 40

Te storten op:

IBAN BE33 3930 3032 7646

BIC: BBRUBEBB

t.a.v. Het Land van Aalst,
Asserendries 118, 9300 Aalst

De vereniging werd opgericht in 1949 en heeft als werkgebied de gemeenten van de vroegere bestuurlijke eenheid het 'Land van Aalst' in haar grootste uitgestrektheid, alsmede van enkele aangrenzende Oost-Vlaamse gemeenten (grosso modo de streek tussen Schelde en Dender). Initiatiefnemers en stichters waren † Albert Van Lil (beheerder 1949-66) en † Jozef Van Overstraeten (voorzitter 1949-52). Tot de stichters hoorden eveneens † Arthur Broeckaert, † Hendrik Vangassen (voorzitter 1954-63), † Jozef Van Cleemput, † Jozef De Brouwer, † Valère Gaublomme, † Frits Van Acker, † Basiel Boel, † Marcel Cornelis en † Jules Pieters. Latere voorzitters waren † Jozef Borremans (1953-1954), † Frits Courteaux (1963-1980), † Luc De Rijck (1980-1984) en Luc Robijns (1984-2020).

Het bestuur van de vereniging:

Luc Robijns • *erevoorzitter*

Bart Cherretté • *voorzitter*

Michel Igual Pacheco • *ondervoorzitter*

Marcel Cock, Lieve De Mecheleer, Tom De Ridder, Luc Geeroms, Mieke Van Damme, Dirk Van de Perre, Wouter Van Der Spiegel, Georges Vande Winkel, Reinoud Vermoesen.

Redactiesecretariaat:

Reinoud Vermoesen

reinoud.vermoesen@uantwerpen.be

Ledenadministratie en algemene correspondentie:

Mieke Van Damme

Asserendries 118, 9300 Aalst • tel. 053 21 63 30

• e-mail: vdmieke@skynet.be

Meewerkende leden:

Geert Van Bockstaele, Bart Merckaert, Marc Uyttersprot, Bart Van Langenhoven en Wilfried Vernaeve

De vereniging is lid van het 'Oost-Vlaams Verbond van de Kringen der Geschiedenis'. Het logo werd ontworpen door Bram Overlaet. Het representeert het wapenschild van de twee steden Aalst en Geraardsbergen, met verwijzing naar de de vijf baronieën Rode, Gavere, Zottegem, Boelare en Schorisse.

hetlandvanaalst@gmail.com • <http://www.hetlandvanaalst.be>

Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikel.
Zetel van de vereniging: Asserendries 118, 9300 Aalst.
Vormgeving: Kim Overlaet • **Druk:** De Riemaecker Printing, Nukerkeplein 9, 9681 Nukerke
ISSN 0778-7731

De Riemaecker
PRINTING

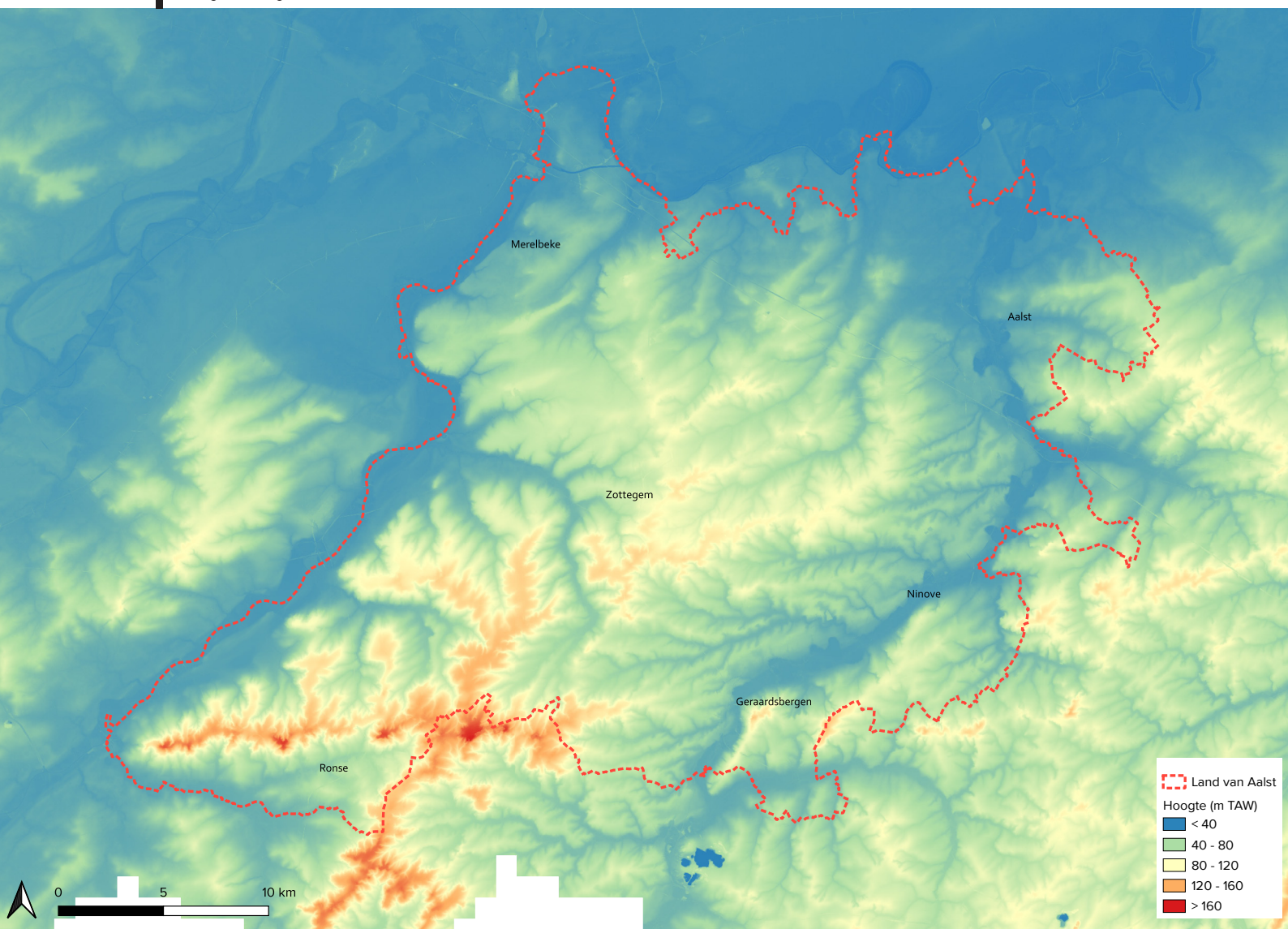
Het Land van Aalst EXTRA

Twee jaar geleden hebben we het tijdschrift Het Land van Aalst in een nieuw jasje gestoken. Met een nieuw formaat, met een overzichtelijke lay-out en vooral met sprekend beeldmateriaal heeft het tijdschrift een ware gedaantewisseling ondergaan. Daarnaast is onze website verder uitgebouwd tot een veelzijdig platform waarbij niet alleen het tijdschrift een prominente plaats inneemt, maar waar de lezer ook state of the art informatie vindt over de regionale cartografische geschiedenis of waar geïnteresseerden terecht kunnen voor educatieve pakketten.

Via onze website willen we als vereniging het kenniscentrum zijn voor de regionale geschiedenis van het historische Land van Aalst. En dat we dit zijn, bewijzen de statistieken: met gemiddeld 1071 unieke bezoekers per maand, die tussen 14 maart 2019 en eind januari 2021 meer dan 92.000 keer minstens één pagina van onze website hebben geopend. De keuze die jaren geleden gemaakt is om digitaal aanwezig te zijn, werpt duidelijk zijn vruchten af.

Weergave van het werkingsgebied van de vereniging op een hoogtekartaart

© Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, Informatie Vlaanderen

Het is daarom met veel genoegen dat we de volgende fase in onze digitale ontplooiing voorstellen. We bieden geïnteresseerde auteurs de mogelijkheid om te publiceren in onze nieuwe reeks: Het Land van Aalst Extra. De reeks heeft tot doel historische studies over (delen van) het Land van Aalst als monografieën digitaal uit te geven.¹ In essentie zijn dit dus originele onderzoeken, gebaseerd op bronnenanalyses en literatuurstudies, met als onderwerp de geschiedenis van (delen van) Het Land van Aalst.

De keuze voor een digitale reeks ligt in de lijn met de beslissing die eerder is genomen om het tijdschrift digitaal én gratis aan te bieden en om de website verder uit te bouwen. Maar de keuze beantwoordt ook aan de realiteit dat al te vaak uitmuntende studies nooit tot publicatie komen. In het beste geval kennen die slechts een beperkte verspreiding door 'een uitgave in eigen beheer'. Onze vereniging biedt onderzoekers een platform aan dat garant staat voor degelijkheid én dat een toenemende reikwijdte kent. Op die manier hopen we nog meer bij te dragen tot de verspreiding van de historische kennis over ons werkingsgebied, dat zoals de kaart aangeeft, een ruim gebied omvatte.²

We zijn als vereniging heel verheugd om de eerste, digitale monografie voor te stellen: De Cock Louis, *Toponymie van Viane en Moerbeke-Atembeke*, Het Land van Aalst Extra 1, Aalst: Het Land van Aalst, 2021. In dit tijdschrift gaat Louis De Cock kort in op zijn onderzoek; de monografie zelf kan u raadplegen op onze website.

Reinoud Vermoesen

1. Om de digitale publicatie duurzaam te bewaren, wordt deze ook neergelegd bij het Wettelijk Depot.

2. In de toekomst zal de vereniging aan de hand van *state of the art* kaartmateriaal, het werkingsgebied nog meer voor het voetlicht plaatsen.

Toponiemen van Viane en Moerbeke-Atembeke

Een verkenning

Louis De Cock

In het najaar van 2010 startte het stadsbestuur van Geraardsbergen een nieuw project rond straatnamen: zowel in het centrum als in de deelgemeenten werden de straatnaamborden vernieuwd en daarop prijken voortaan naast de officiële benaming ook één of twee dialectbenamingen. Bij die gelegenheid werd duidelijk dat toen van geen enkele van de 16 deelgemeenten een grondige toponymische studie beschikbaar was. Het Centrum kon wel de gepubliceerde licentiaatsverhandeling (nu 'masterthesis') van Marleen Francq voorleggen.¹

Deze bijdrage wil alvast een leemte helpen opvullen voor Viane en Moerbeke, de twee deelgemeenten die zowel aan Vlaams-Brabant als aan Henegouwen (en dus ook aan Wallonië) grenzen en die slechts één gemeenschappelijke, natuurlijke grens hebben: de Marke, een zijrivier van de Dender. Alle gevonden toponiemen (circa 380 voor Viane en circa 400 voor Moerbeke-Atembeke) en hun varianten heb ik samengebracht in een digitale monografie, uitgegeven door de geschiedkundige vereniging 'Het Land van Aalst' en raadpleegbaar op de webpagina www.hetlandvanaalst.be.

Bronnen

Aangezien ik niet met paleografie vertrouwd ben, heb ik mij voor de oudste bronnen (vóór 1600) vooral gebaseerd op de indrukwekkende gegevensbank van dr. Maurits Gysseling, door dr. Luc Van Durme gedigitaliseerd.² De penningkohieren van 1571 die Freddy De Chou en Christ Van Cauwenberge uitgegeven hebben, bevatten eveneens een schat aan materiaal.³ M. Gysseling had deze bron overigens ook al geëxcerpeerd, soms met een licht verschillende lezing. Verder is heel wat cartografisch materiaal uit de rijksarchieven beschikbaar op de website www.cartesius.be en vond ik talloze gegevens in de 'klassieke' gemeente- en parochiearchieven: burgerlijke stand, openbare werken, eigendomsakten, pachtcontracten, *status animarum* en zo meer. Een niet te onderschatten bron is daarnaast het lokaal en privaat archief als tijdsdocument, w.o. enkele eindwerken van de middelbare en de normaalschool, een pak brieven van een jonge landbouwer uit de jaren 1950 en diverse orale (dialect) bronnen.

Voor de beide Geraardsbergse deelgemeenten heb ik als vertrekpunt een kadastrale bron genomen. In 1762 tekende landmeter P.J. Van Damme een *Carte figurative...*

1. FRANCO Marleen, *Toponymie van Geraardsbergen tot 1600*. Geraardsbergen 1979.

2. <http://bouwstoffen.kantl.be/tw-ozvl>

3. DE CHOU Freddy & VAN CAUWENBERGE Christ, *De penningkohieren anno 1571 als genealogische en toponymische bron*. Van Cauwenberge-reeks 2. Geraardsbergen 2015.

van *Viaene* waarbij hij de gemeente in acht secties of *belopen* indeelde.⁴ Elk perceel kreeg een eigen nummer en de oppervlakte werd in Aalsterse bunders en/of roeden aangeduid.⁵ In de rand vermeldde de landmeter per perceel de eigenaars en nog eens de oppervlakte in roeden. Jammer genoeg is de linker rand van de kaart zwaar beschadigd: hierdoor missen we de namen van de eigenaars voor de eerste twee belopen en een deel van het derde beloop.

Nog uitgebreidere informatie vindt men in het landboek van Moerbeke (1676).⁶ De gemeente is in vijftien belopen ingedeeld, elk van een ingekleurde kaart voorzien. Ook hier kreeg elk perceel een nummer en werd de oppervlakte aangeduid. In de inleiding van elk beloop overloopt landmeter Peter Meijnsman de grenzen ervan: in deze tekst somt hij enkele toponiemen op die niet bij de perceelsbeschrijving aan bod komen en die dus niet exact te situeren zijn. Dat is wel het geval voor de vele plaatsnamen in de specifieke beschrijving per perceel waarin hij, naast de ligging, het gebruik, het belastingstelsel (*tiendeland, droge wei...*), ook de eigenaar en de gebruiker vermeldt: dit landboek bevat dus een schat aan informatie! Toch mag ook het belang van de figuratieve kaart van Viane niet onderschat worden: ze liet o.a. toe om percelen zeer precies kadastraal te situeren. In beide gevallen bleek hoe de perceelsindeling uit de zeventiende en achttiende eeuw *grosso modo* overgenomen werd in het 'primitief kadaster' (1830-1833), de kadastrakaart van Popp (1859) en dus ook in de huidige kadastrakaarten.

Grenzen

Deze studie gaat echter verder dan de gemeentegrenzen zoals ze in de oudste kadastraplannen gekend zijn. Daarvoor zijn twee verschillende redenen. Bij de vastlegging van de taalgrens in 1963 werd een landbouwgebied van 150 hectare van Twee-Akren (Deux-Acres, prov. Henegouwen) met circa 150 (hoofdzakelijk) Nederlandstalige bewoners naar Viane overgeheveld: kadastraal is dit de volledige sectie C (de gearceerde zone op de kaart). Hierdoor vertoont het huidig kadastraal plan van Viane de eigenaardigheid dat van west naar oost de opeenvolging van de secties niet alfabetisch A-B-C is maar C-A-B.

In het noordoosten van Moerbeke, aan de rand van het Raspaillebos, ligt Atembeke. Dwars door dit gehucht loopt de gemeentegrens met Onkerzele. Alhoewel één op de drie Atembekenaren eigenlijk op het grondgebied van Onkerzele woont, heb ik in deze studie het volledige gehucht Atembeke opgenomen: het wordt hier in het noorden afgebakend door de Dreef en de Hazendans tot net vóór het Hof te Steenborre, aan de Onkerzeelse rand van het Raspaillebos. Tenslotte behoort ook de kleine enclave *Ingelscherbeke* in Atembeke, in 1676 nog grondgebied Grimminge, nu tot Moerbeke.

Gegevensbestand

Een toponymische studie is sowieso nooit af. Dat geldt zeker ook voor dit onderzoek. Toch heb ik besloten het gegevensbestand online te publiceren: onderzoekers kunnen hierin toch bijna 800 plaatsnamen terugvinden, de meeste zeer precies gesitueerd, zowel op een rasterkaart als met hun kadastraal nummer en (voor woningen) hun huidig adres. 'Plaatsnamen' wordt hier in brede zin begrepen: dus ook huisnamen, i.c. namen van cafés (voor zover het niet louter de familienaam is), frituren, *bed-and-breakfasts*...

4. www.cartesius.be/Viane. Bij een figuratieve kaart primeert 'het picturale aspect (...) boven de exacte weergave van de onderlinge afstanden en verhoudingen van percelen en landschapselementen' (BEYLS Pieter, *Een werck seer schoon ghemeten*. Brussel 2012, p. 160.

5. 1 Aalsterse roede = 30,7456 m² / 1 bunder = 4 dagwand = 400 roeden = 1,229025 hectare.

5. 1 Aalsterse roede = 30,7456 m² / 1 bunder = 4 dagwand = 400 roeden = 1,229025 hectare

6. *Landtboek vande prochie ende heerlijckhede van Moerbeke ghemaectt ende ghemeten door mij Peeter Meijnsman gheswooren landtmeter* (1676). [privaat bezit]

In het corpus worden, na een gezamenlijk inleidend gedeelte (o.a. geraadpleegde bronnen, frequente bestanddelen van plaatsnamen, afkortingen), de gegevens voor Viane en Moerbeke-Atembeke afzonderlijk opgelijst. Na de naam van de gemeente zelf volgen de plaatsnamen in alfabetische volgorde. Elk lemma draagt als titel de plaatsnaam in zijn huidige schrijfwijze (als straatnaam of in het kadaster) of in zijn enige, gekende schrijfwijze of soms ook in een vernederlandste vorm, voor de leesbaarheid; in dit laatste geval staat er een asterisk voor.

Na de titel en (indien mogelijk) de plaatsaanduiding op de rasterkaart komen volgende gegevens aan bod:

- het adres en/of het kadastraal nummer; voor Moerbeekse toponiemen uit het landboek van 1676 heb ik de kadastrale gegevens uit de kaart van Popp (1859) geput omdat deze dateert van vóór de aanleg van de spoorweg (1867), die het patroon van de kaart grondig veranderd heeft.
- de oppervlakte, voor zover het om een duidelijk afgebakend perceel land, weide of bos gaat; bij informatie uit het Viaans kadasterplan van 1762 of uit het Moerbeeks landboek van 1676 staat de oppervlakte eerst in de lokale maat (Aalsterse roeden) vermeld en volgt daarna een omrekening naar het metrieke stelstel.
- de geschreven varianten met de oudst gekende datum (bij recente namen en eigen notities staat geen datum vermeld) en daarna, desgevallend, de op de kadasterkaart vermelde benaming; bij niet meer gebruikte toponiemen wordt ook de recentste attestatie vermeld; oudere persoonsnamen komen occasioneel in de lijst voor als ze meer inzicht geven in het toponiem.
- de dialectbenaming
- een voorstel tot etymologische verklaring, zoveel mogelijk op andere publicaties gebaseerd
- bijkomende historische of anekdotische informatie

Na de verklarende lijst volgt een overzicht van het materiaal per betekeniscomponent: b.v. fysische kenmerken als reliëf, begroeiing, grootte, vorm of cultuurelementen als bebouwingsvormen, persoonsnamen (eigenaars)... Tot slot vergemakkelijken twee indices (kadasternummers en adressen) het gebruik van deze gegevensbank.

Geschiedenis in lagen

De toponymie geeft een beeld van de gelaagde geschiedenis van een dorp: welke bevolkingsgroepen leefden hier, welke overheersten of lieten hun culturele invloed gelden? Zo zijn de oudste toponiemen, *Viane* ('meander') en *Wijze-* ('waterloop') in *Wijzebeek* van Indo-Europese oorsprong. De Wijzebeek maakt een grote bocht rond de dorpskom van Viane vooraleer ze in de Marke, een zijrivier van de Dender, uitmondt. De naam *Marke* ('moeras') is Belgisch, dus eveneens pre-Keltisch.

De meeste toponiemen zijn uiteraard Germaans, b.v. *Werf* ('oever, dijk'), *Helle* ('helling'), *Specht* ('plaats waar veel spekhout is')... in Viane, in Moerbeke de gemeentenaam zelf (*moer* is 'moeras, turfonginingsgebied'), *Atembeke* ('beek bij de woonplaats van de lieden van Tato'), *Blijenberg* ('berg bij de beek'), *Borreken* ('bron'), *Dries*.... De Romeinse overheersing vanaf 57 v.C., de vele contacten met aangrenzend Wallonië en de jarenlange Franstalige administratie lieten in de loop der eeuwen heel wat Romaanse sporen na: zo het zeer verspreide *kouter* (<Lat. *cultura*) en *ketse*, zoals in *Dieveketse* (Viane) en in de dialectvorm *Meirbroekkasje* (Moerbeke), van het

Oudpicardisch *cachier* (Lat. *captiare*) ‘het vee drijven’. Een *ketse* was dus een weg langs waar men het vee naar het veld dreef; vandaag is het een smal straatje of een smalle doorgang. Romaans zijn verder nog in Viane o.a. *Court* (< Lat. *cortis* < *cohortis* < *cohors* ‘hofruimte’), *Frontière* (‘grens’), *Kanteleu* (‘plaats waar de wolf huilt’), *Scavane* (< Lat. *excavata* ‘holle weg’) en in Moerbeke-Atembeke o.a. *Bascul* (‘weegbrug’), *Boulevard* (spottend voor *Nieuwe Baan*), *Cité* (sociale woonwijk), *Fixe* (een vaste halte langs de Edingseweg), *Gendarmerie* (woning van een rijkswachter), *Kareeloven* (< Lat. *quadrellum* ‘vierkante tegel, baksteen’), *Koer*, *Moille* (< Fr. *maille* ‘schakel van een ketting’), *Montoye* (Fr. *Montois* ‘uit Mons afkomstig’), *Pitse*, *Pitserik* (beide < Lat. *puteus* ‘bron’), *Planuit* (< Lat. *platanetum ‘plataanbosje’), *Raspaillebos* (< Rom. *raspaliom ‘hakhout’), *Rokiersberg* (< Lat. *roccarias of *roccariam* ‘veld bezaaid met stenen’), *Rozier* (< Rom. *rausarium ‘rietveld’), *de Taille* (‘plaats in het bos waar hout gehakt werd’)...

Recentere plaatsnamen, meestal uit de horecasector, illustreren hoe de maatschappij zich, onder andere via de moderne media, meer en meer mondiaal openstelt: in Viane café *El Corazón* (Spaans), in Moerbeke feest- en toneelzaal *Het Witte Paard* (naar de populaire operette van Benatzky), café *Ponderosa* (naar de ranch waar zich het televisiefeuilleton *Bonanza* afspeelde), dancing *Cliff* (naar de Engelse zanger Cliff Richard), café *The Fox*, *bed-and-breakfast Hakuna Matata* (‘maak je geen zorgen!’ in het Swahili, naar een liedje uit de Disney-productie *The Lion King*) ... Tegelijk grijpt men vandaag soms naar oude toponiemen terug, b.v. *bed-and-breakfast Leskensdal* (Viane)!

Landschap en landgebruik

Toponiemen duiden het landschap, het landgebruik zoals het ooit was (en soms nog is). De meest stabiele elementen zijn de heuvels en de beken ... alhoewel van de Marke twee aftakkingen getrokken zijn: de Molenloop om de watermolen in Viane te voeden en de Middenloop op het einde van de jaren 1970 om overstromingen te vermijden. Naast de namen van beken (*Embekebeek*, *Wijzebeek*, *Borrekebeek*, *Hollebeek*, *Kallebeek*, *Bosbeek*, *Karkoolbeek*) zijn er ook toponiemen die een relatie tot de beek aanduiden: de *Overstraat* ‘hoger gelegen straat’ (Viane en Moerbeke) en de *Werfstraat* ‘dijkstraat’ (Viane) fungeren als dijk voor de Markevallei die geregeld onder water staat. Ook de *Schof Af* (naar een debietregeling op de Embekebeek in Viane), *Leskensdal* (‘dal waar lis groeit’, Viane), *Platte Put* (een depressie naast de Wijzebeek in Viane), *Dapperdal* (‘steil dal’ in Moerbeke) en *d’Helle* (‘dal, bodeminzinking, helling’ in Viane en in Moerbeke) horen in deze categorie thuis.

Bronnen en waterputten vinden we terug in *t Borreken*, *Fonteinveld* en *Pitserik* (Moerbeke) en in *Steenputstraat* (Viane). Door de mens aangelegde vijvers inspireerden tot een *Vijverveld*, twee *Vijverkens* (Moerbeke) en de *Vijverkouter* (Viane). ‘Hogerop’ vinden we *Hoogkouter*, *Opperste Hoogkouter*, *Koudenberg* ... (Viane), *Blijnenberg*, *Krekelberg*, *Rokiersberg* ... maar ook *Rasop* (‘steile helling’) en *Wissenkop* (Moerbeke).

Heel wat bossen werden gerooid en alleen de naam herinnert nog aan de vroegere begroeiing op deze percelen: in Viane hebben we *Embekebos*, *Grand Bois d’Acren*, *Houken*, *Specht* (‘waar veel spek, dit is licht en zacht hout, te vinden is’), *Lindenbos*, *Roekboekhout* (‘beukenbos waar roeken, een soort kraaien, zitten’), *Vianehaag*, *Vosselbos* (‘met veel gaspeldoorn’); in Moerbeke vinden we *Atembekehaag*, *Boekhout* (‘beukenbos’), *Eeckhout* (‘eikenbos’), *Kruiphaag*, *Lange Haag*, *Leeuwergembos*,

Roechoot, Sint-Klarenbos, Stikte ('waar veel stokken te vinden zijn'), *Wasselbos* (naar de eigenaar, met de Germaanse naam Wadso).

7. DEVOS Magda, *Bouwlandtermen in de Vlaamse dialecten. Spreidings- en betekenisgeschiedenis*. Tongeren 1991, p. 213.

8. id., pp. 217-219.

9. id., pp. 228-229.

De ingreep van de mens uitte zich in het rooien (*Evenrot, Rodeken* en *Steltenrode* in Viane, *Rot* in Moerbeke), in de bebouwing tot akkerland (de vele *kouters* en *velden* maar ook *Kapelleblok* en *Groot Stuk* in Viane) of moestuin (de *lochting* b.v. 's *Banerslochting, 's Beeldenlochting, Willekenslochting* in Viane, *Schampeleren Lochting* in Moerbeke). Prof. M. Devos maakt hierbij een duidelijk onderscheid tussen *kouter* en *veld* in de oudste toponiemen: de eerste term verwijst naar 'het vanouds ontgonnen bouwland dat rationeel was herverkaveld en uitgebreid en (...) zich dicht bij de oude nederzettingen [bevond]' terwijl *velden* nieuwlanden zijn 'gelegen in (voormalig) heide- of bosgebied, dus op enige afstand van de traditionele bewoningskernen'.⁷ Een voorbeeld hiervan is mogelijk *Solleveld* (nu Zonneveld, Viane). Maar al in de vijftiende eeuw evolueerde *veld* – vooral in de Denderstreek – naar een algemenere betekenis van 'bouwlandcomplex' en werd het dus synoniem van *kouter*.⁸ Het verkleinwoord *veldeken* wijst echter op een privaat, vaak laaggelegen, omsloten perceel met een eigen bebouwingwijze (dus geen drieslagstelsel)⁹ bijvoorbeeld in Moerbeke: *Diepenbroekveldeken, Bankveldeken* en *het Kerckveldeken ... rontom behaecht comende aen den kerck muer* (1651).

Weiden en meersen werden vaak naar een fysisch kenmerk genoemd: *Abeelmeers, Doornmeers, Vette Meers...* Ook grootte, vorm of ligging konden de naam van een perceel bepalen: in Viane *Sint-Amandusbunder, Vijf Bunders, Lange Streep, Winkelmeers* ('met een hoekvorm of in een hoek gelegen, afgelegen') ... in Moerbeke *Achtbunder, Tien Dagwand, Eggerik* ('perceel met een uitspringende hoek'), *Hemelrijk* ('ham'), *Staart* ('perceel met een grillige, kromme vorm')...

De naam van de eigenaar vinden we terug in: *Claesweide, Curemeers* ('van de pastoor'), *Gasthuismeers, Geraardsbeek, Kasteelmeers, Marchandslos, Renskouter* (verkorte vorm van Reinoud, Reinier of Reinaert), *Sint-Amandsbunder* (eigendom van de parochiekerk Sint-Amandus), 's *Wevers Lochting ...* in Viane; in Moerbeke zijn dat o.a. *Bankveld* (van de schepenbank), *Blommaerts Stede, Curenbunder* en *Papenvijver* (allebei eigendom van de pastoor), *Heilige-Geestmeers* (armengoed), *Kamblok* (van de brouwerij), *Karkoolbos* (van Alexandre de Baillencourt Courcol!), *Kasteelgoed, Goed te Leeuwergem* (van Gerem Borluut, heer van Leeverghem), *Petegemmeers* en *Sint-Klarenbos* (allebei van de abdij van Sint-Clara te Petegem-Beaulieu) ...

Verwarring

Bij discussies proberen sommigen wel 'de kerk in het midden te houden' maar in Viane stond de oude kerk helemaal buiten de huidige dorpskom, aan het begin van de Werfstraat, vlak bij de Marke (waardoor ze 's winters soms onder water stond...). Het *Dorp*, m.a.w. de oorspronkelijke nederzetting, ligt in de buurt van de kerk maar het huidige dorpscentrum bevindt zich 700 m verder noordwaarts en heet de *Plaats* (nu *Vianeplein*). In Moerbeke is er een duidelijk onderscheid tussen *Kerk* en *Dorp*, alhoewel de kerk er wel vrij centraal ligt. Het *Dorp* ontwikkelde zich oorspronkelijk rond de vroegere vierschaar (het oude kruispunt van de Edingseweg met de Heuvelstraat en de weg naar Galmaarden) maar is in recentere kadasterkaarten vager gedefinieerd: de verklaring hiervoor is de aanleg van de spoorweg dwars door het *Dorp* in 1867.

Plaatsnamen kunnen je op het verkeerde been zetten. Zo is er in Viane en in Moerbeke een *Overstraete* die vanaf de Edingseweg westwaarts, parallel met de Marke loopt. In Viane heet ze vandaag *Akrenstraat*, in Moerbeke *Heuvelstraat*. Waar de verklaring voor de eerste benaming eenvoudig is (de straat leidt naar de buurgemeente Twee-Akren), vraagt de tweede een tussenstap via de dialectologie: *Overstraete* werd *Heuverstraete* uitgesproken, met een hypercorrecte *h-*, wat dan later niet meer begrepen werd en uiteindelijk tot *Heuvelstraat* evolueerde omdat de straat enkele kilometers verderop in Overboelare als *Zavelstraat* naar de Buizemont, een uitloper van de Geraardsbergse Oudenberg, leidt.

Of in de Viaanse woonwijk *Zonneveld* de zon meer schijnt dan elders in het dorp, valt te betwijfelen. Ooit was het een *solleveld*, waar *gesold* 'gekolfd' werd. *Sollen* is een spel waarbij een grote bal met een stok (of soms ook met de arm of met de voet) werd weggeslingerd. Het was de bedoeling in zo weinig mogelijk slagen een doel te raken of in een vast aantal slagen een zo groot mogelijke afstand af te leggen. Deze verre voorloper van onze golf-, kaats- én voetbalsport werd omwille van de overlast uit onze stads- en dorpscentra gebannen ... maar is recent in sommige steden als *citygolf* of *stadsgolf* terug opgedoken!

De Moerbeekse *Zikastraat* heeft niets met het zika-virus van doen! Ooit leidde een deel van deze straat naar de *lazerij* en heette ze daarom *Siekhuystrate*. Toen er al meer dan honderd jaar van een lazerij geen sprake meer was, ging het element *huis* in de onbeklemtoonde tweede lettergreep verloren en evolueerde *Siekhuystrate* via *Ziekastraat* tot *Zikastraat*.

Het *Sierkapelleke*, in de *Zikastraat*, heette eigenlijk *Zielkapel*, in het Frans *Chapelle des Trépassés* 'kapel voor de overledenen'. Tot aan de afbraak in 1975 gingen omwonenden het geregeld met bloemen 'versieren'. Dat deden ze vooral in de meimaand, in de overtuiging dat deze kapel, zoals de meeste, aan Onze-Lieve-Vrouw gewijd was...

Aan café *Den Ezel* prijkt op het uithangbord een afbeelding van de bekende viervoeter. Het lijkt aannemelijk dat de herberg, zoals zoveel andere in Vlaanderen, naar een vertrouwd dier genoemd is (b.v. *De Zwaan* in Viane) maar niets is minder waar: *Den Ezel* bestond daarvoor al als perceelsnaam. De betekenis is onzeker: is het een voorbeeld van volkshumor, de Middelnederlandse plantennaam *ezel*, *esule* ('heksenmelk') ; het eveneens Middelnederlandse *esel* ('weide') of een overdrachtelijke betekenis van *ezel* ('bult of knik in de weg', zoals bij een ezelsrug)? Deze laatste hypothese maakt het meeste kans: ter hoogte van dit perceel is vandaag nog een lichte knik in de Edingseweg merkbaar.

Het eerder vermelde *Karkoolbos* dankt zijn naam aan de eigenaar: ridder Alexandre de Baillencourt Courcol (1623-1691), raadsheer en ontvanger-generaal van de Raad van Financiën (Brussel), intendant van het hertogdom Brabant en de heerlijkheid Mechelen. *Courcol* refereert naar een fysische eigenschap van één van zijn voorvaders: de Vlaamse familienaam *Corthals* heeft dezelfde oorsprong. Zoek in het bos dus niet speciaal naar *kar(a)kollen*, eetbare slakken (Fr. *caracole*)!

Wie vandaag in Moerbeke naar *de Galge* vraagt, wordt steevast verwezen naar het deel van de Pauwelstraat tussen de Hollebeek en de grens met Galmaarden. Net over die gemeentegrens stond de galg van Galmaarden. Voor de Moerbeekse galg moest je helemaal aan de andere kant van het dorp zijn: op het kruispunt van de Dreef met de Halleweg en de Edingseweg, dus vlak bij de gemeentegrens met Onkerzele.

De *Galge* is trouwens ook een voorbeeld van een verdwenen instelling, zoals *Vierschaar* (Moerbeke), *Pellere* ('schandpaal', Fr. *pilori*, op de Plaats) in Viane en *Meierij* ('eigendom van de meier', in beide deelgemeenten: *Maroestraat* in Viane, de *Meymeersch* tussen de Heuvelstraat en de Marke in Moerbeke).

10. DE COCK Louis, *Van Achterwoeëresse tot Zwiesjke. De dialecten van Moerbeke en Viane (Geraardsbergen)*. Viane 2012, pp. 33-35.

11. DEVOS Magda, o.c., pp. 445 vv.

Dialect

Dat er een nauwe band is tussen toponymie en dialectologie, is al langer bekend. De dialecten van Viane en Moerbeke behoren tot de groep van de Denderstreek, een overgangszone tussen het Vlaams en het Brabants.¹⁰ Het is dan ook niet verwonderlijk dat beide dialectgroepen in de plaatsnaamgeving tot uiting komen: naast de (geschreven) Vlaamse vormen *Atembeke*, *Embeke*, *Moerbeke*, *Schilbeke* komen de gesproken Brabantse varianten *Oeëtebeek*, *Embeek*, *Moerbeek*, *Skilbeek* voor... . Merkwaardig: in het dialect heeft men het over *de Beke* (Vlaams), i.c. de Hollebeek, in *Moerbeek* (Brabants)!

Dialectvormen vindt men verder terug in Viane: *Dieveketse* (*ketse*, dial. *kasje* 'smal straatje'), *Tichelrij* ('waar tegels gemaakt worden') ... en in Moerbeke: *Borreken* ('bron'), *Kareeloven* ('steenoven'), *Kattekomp* (*komp* 'kom; bocht in een beek'), *Kleemput* ('leemput'), *lokte* ('beekje'), *Masscher* ('metser'), *Pirre* ('lam' of persoonsnaam Pierre), *Vuile Voorschoot* ('onverzorgd klein perceel'), *Ra(m)banzenstad* ('braambessenstad' als spotnaam voor Atembeke).

De Brabantse term *blok* voor 'perceel akkerland, vaak met een haag er rond'¹¹ (b.v. *Kapelleblok* in Viane, *Blok van Abeel* en *Kamblok* in Moerbeke) komt voor naast het Vlaams equivalent *veldeken* (*Herenbeekveldeken*, *Kerkenveldeken*, *Langeveldeken*, *Luyckveldeken*, *Moerbekeveldeken*, *Priesteragieveldeken*, *Ziekenhuisveldeken* in Moerbeke). De Brabantse variant *Meirke* voor *Marke* ligt aan de oorsprong van *Meirbroek*, het moerassig gebied in Moerbeke maar de Vlaamse naam leeft voort in de familienaam *Marquebreucq*, die op zijn beurt een hoeve in Viane aanduidt!

Variatie

Een laatste beschouwing betreft de straatnamen: vanuit het perspectief van onze hedendaagse strikte, geïnformatiseerde maatschappij valt het op hoeveel varianten vroeger in gebruik waren. Daar waar de benaming van velden en weiden vaak eeuwenlang dezelfde bleef, ondergingen heel wat straatnamen talloze wijzigingen. Om dit te illustreren geef ik een overzicht van de straten die *ononderbroken bewoond* zijn, met een greep uit de vele varianten die niet aan de veranderende spelling te wijten zijn.

vóór 1700	1700-1799	1800-1899	1900-1976	vanaf 1977
<i>haetenbeecksche straete, groenenwech</i>	<i>s'heeren straete</i>	<i>Bovenstraete, Athembeek Kauter Baen</i>	<i>Atembekestraat, Bovenstraat</i>	Atembekestraat
<i>den heirwech van Brussel</i>	<i>Brusselschen wegh</i>	<i>Brusselsche baan</i>	<i>Brusselstraat</i>	Brusselsestraat
<i>de straete naer Viane</i>	<i>de groote baene leedende naer geeraersberghe</i>	<i>Pavé, kalsijde, het dorp</i>	<i>steenweg</i>	Edingseweg
<i>overstraete</i>	<i>heuverstraete</i>	<i>Overstraete, heuverstraete, hovestraete, Onderstraat (!)</i>	<i>Overstraat, Heuvelstraat</i>	Heuvelstraat
<i>s'heeren straete</i>	<i>de groote straete, Brusselsche Baene, atenbeke straete van den bos, capellendreef</i>	<i>Athembeek Straete</i>	<i>Kappellestraat, Kapelstraat</i>	Kappellestraat
<i>de Coppenhole straete</i>	<i>de straete leedende naer Atenbeke, straete van coppenaete, Kruisstraat</i>	<i>Coppenholestraete</i>	<i>Koppenhollestraat, Kruisstraat</i>	Koppenhollestraat
<i>Craijwaegen straetken</i>	<i>stortwaegenstraete</i>	<i>Korrewaegenstraetjen</i>	<i>Kruidstraat, Kruidwagenstraat</i>	Kruidwagenstraat
<i>Cuijpers straetken</i>	<i>Cuijpers straetien</i>	<i>Kuiperstraetjen</i>	<i>Kuiperstraat</i>	Kuiperstraat
<i>den Dreue van Dapperdal</i>	<i>Eerbeekstraat, Merbroekstraete</i>	<i>Merbroekstraetjen, Merbroekketse</i>	<i>Merbroekstraat</i>	Merbroekstraat
<i>sheerenstraete</i>	<i>de straete naer Gallemaerden</i>	<i>hollestraete, steenweg naer galmaerden</i>	<i>Nieuwe Baan</i>	Pauwelstraat
	<i>Kruisstraat, Meulestraete</i>	<i>Molenstraat</i>	<i>Molenstraat</i>	Stoffelstraat
<i>kerckveldeken</i>	<i>Kerkenveldeken</i>	<i>Pastoryweg</i>	<i>Kerkstraat</i>	Willem van Moerbekestraat
<i>Geeraertsberschen wech, sieckhuyste</i>	<i>geersberghewegh, Zieckhuysstraete soldaetenstraetjen, straete van borredries</i>	<i>chemin de Grammont, Soldatenketse, zieckhuysstraete, Borrekenweg</i>	<i>Zikastraat, Soldatenstraat, Borrekenstraat</i>	Zikastraat

Het valt hierbij op dat het vaak de straten met de meeste bewoning zijn die ook de meeste benamingen gekend hebben! Het is niet onlogisch dat hoe meer bewoners ('gebruikers') een straat telt, hoe vaker ze door verschillende mensen 'benoemd' wordt en hoe meer benamingen dus gehanteerd worden.

Toponiemen geven een zeer gediversifieerd beeld van het uitzicht en het verleden van een dorp. Niet alleen fysieke kenmerken (beken, heuvels en dalen, bossen, plantengroei) zijn hierbij bepalend geweest. Ook de tussenkomst van vele generaties eigenaars en bewoners (landgebruik, indeling in percelen, eigendom, erfenissen, administratie en rechtspraak) liet in de plaatsnaamgeving sporen na. Zo vormt de toponymie een boeiende aanvulling om het heden beter vanuit het verleden te begrijpen. Door de ligging tegen Brabant en aan de taalgrens krijgt de toponymie van Viane en Moerbeke daarbij nog een eigen cachet.

13
T goft Cummraet gubtoie
dely Pmedpuel Boffner
antom day dei 2 July dy mine & jurey bay vale
1619

L
K
H
73
11

Jacobus

S
Angepluerey Stogp remmende Mr Anriw bay
Gyft gear. Alderact elfir int got, god dabalney
Bimoy bay Liende day fupple br Doumley bay Jonob
Anna bay Galmfloy, als goir bring bay Jonob
Yofa bay Anirholbr g. de. bab of blemey
in faley by rommuley bay Jo. Gille de Gafels
gure bay Riende, gure medere goolt ay
Guldin of alney gijsparte Day drie pot
gure Hiedbi. over gure Gilygney bij fupple
fimebr boorfack Jo. Hany de Gafelbor
Jedrey gure bay mede gedyary boor Anille' ay
manuly bay heere bay fole gote ay gure

Am
pub
de
afte
gure
fey
by
fobbe
ab
ben

Am
pub
de
afte
gure
fey
by
fobbe
ab
ben

Ben

Ben
bay Riende, ay also de fely iewe lide foy grefstatie
Jachtman of Hiden eder gijlyfey dy dreyfe
1000. f. 1000. boofey moe aler gijlyfey dreyfe
1000. f. 1000. boofey moe aler gijlyfey dreyfe

Ben

Ben
bay Riende, ay also de fely iewe lide foy grefstatie
Jachtman of Hiden eder gijlyfey dy dreyfe
1000. f. 1000. boofey moe aler gijlyfey dreyfe
1000. f. 1000. boofey moe aler gijlyfey dreyfe

De molen van Keyberg te Hemelveerdegem tussen 1548 en 1623

Hans Van Lierde

Inleiding

Vrijwel ieder dorp heeft nog een (Water)Molenstraat, Molenveld of Molenkouter, ook al zijn de meeste molens al een tijdje verdwenen. Ze herinneren aan een tijd waarin molens een cruciale rol speelden in de pre-industriële maatschappij die sterk gebonden was aan een agrarische economie. Door de industrialisatie verloren de traditionele molens de efficiëntiestrijd met moderne maalderijen en hun walsen. Vooral tussen beide wereldoorlogen werden vele windmolens gesloopt en vele watermolens stilgelegd. Hun vitale rol bij de voedselwinning, namelijk het malen van graan tot meel om te voorzien in het basisvoedsel (brood), waren ze kwijtgespeeld. Maar eeuwenlang had de molenaar in de samenleving een sleutelpositie ingenomen tussen boer en bakker. Geen wonder dat in de feodale periode al snel rond molens een heel rechtssysteem werd opgebouwd en dat de (plaatselijke) heer het uitbatingsrecht voor molens probeerde te monopoliseren.¹

De heerlijke rechten bevatten immers niet alleen de grondrechten in een bepaalde heerlijkheid, maar ook het recht op het gebruik van de wind en het water in dat gebied. Het banrecht vormde meestal het sluitstuk in het molenrecht. Dat recht verplichtte de ingezetenen van een rechtsgebied om hun graan te laten malen op zo een banmolen. De meeste molens waren dus in handen van plaatselijke heren die dankzij de uitbating ervan een belangrijke vaste inkomstenbron hadden. Ze verpachtten de molens immers voor langere periodes aan een molenaar die in ruil een scheprecht kregen. Zij mochten een deel van de vermalen hoeveelheid voor zich houden: het multer.²

Particulier molenbezit was eerder uitzonderlijk. In het graafschap Vlaanderen was het maalrecht domaniaal zodat voor de oprichting en uitbating van een wind- of watermolen een vergunning (octrooi) nodig was van de centrale autoriteit. De jaarlijkse vergoeding ervoor werd meestal door de plaatselijke heer doorgerekend aan de molenaar-pachter. De complexiteit van rechten en plichten en de ingewikkelde verhouding tussen eigenaar en pachter leidden vaak tot conflicten en juridische twisten. Het was ook in het belang van de plaatselijke heer dat de continuïteit van een molen werd verzekerd. Het oprichten van een molen was immers een dure investering. Toch kon het zijn dat de continuïteit werd verstoord, meestal door externe factoren zoals oorlogssituaties of natuurgeweld. Het relaas van de molen

1. Zie voor het rechtssysteem voor molens het standaardwerk van Paul Bauters, *Vlaamse Molens* (Antwerpen, 1978), 85-122.

2. Het multer of scheprecht werd vastgelegd per rechtsgebied. Het varieerde van 1/12 tot 1/24.

van Keyberg in de periode tussen 1548 en 1623 geeft een bijzonder inzicht in de mate waarin een plaatselijke heer alle middelen inzet om de inkomsten uit een molen zo optimaal mogelijk te behouden of op zijn minst te recupereren. Het verhaal van de molen voor die periode geeft ook aan dat er meer onderbrekingen in de geschiedenis van een molen (kunnen) zitten dan dit voor vele molens gekend is in de bronnen.

Een bijzondere bron

Het Gentse Rijksarchief bewaart de archieven van de Raad van Vlaanderen, de hoogste justitieraad van het graafschap Vlaanderen tussen 1386 en 1795. Alleen al de inventaris van het enorme archief omvat 9 boekdelen met meer dan 34.000 omschrijvingen van archiefnummers.³ Onder de nummers GW8-9737 en GW8-9738 worden de stukken van een proces in eerste aanleg bij die Raad van Vlaanderen bewaard.⁴ Dit proces uit het eerste kwart van de zeventiende eeuw kreeg de omschrijving “Andries van Putthem, adv. R.v.VL., c. Gillis van Lierde (Ophasselt) en cons.: erfenis. 1618-1623” mee. Beide nummers bevatten samen meer dan 500 pagina’s aan processtukken: rekwesten, duplieken, enkwesten, reprochen, salvatien, instructies van het hof... Het proces ging echter niet over een erfeniskwestie en liep niet in eerste instantie tegen Gillis Van Lierde uit Ophasselt. Het geschil draaide om achterstallige bedragen van een cijnspacht die was uitgegeven voor een stuk land met molenwal in Hemelveedegem (Lierde). Dankzij de drie enkwesten (getuigenondervragingen), de verschillende processtukken en de bewijsdocumenten die in beide archiefdossiers bewaard bleven, kunnen we de geschiedenis van de molen van Keyberg tussen 1548 en 1623 reconstrueren. Er zitten in dat verhaal eveneens historische gegevens over de molen van Waesberg in Sint-Maria-Lierde verweven. Het proces verschaft ook waardevolle genealogische informatie over een omvangrijke tak van de molenaarsfamilie Van Lierde in Zuid-Oost-Vlaanderen. We krijgen daarbij inzicht in het uitgebreide netwerk van molenaars in diezelfde streek. Het proces gunt ons tevens een interessante blik op de plaatselijke geschiedenis van Sint-Maria-Lierde en omstreken in die woelige periode. Achter een weinig zeggende en misleidende inventarisomschrijving zat dus veel meer verborgen dan iemand had kunnen vermoeden.

Na een korte schets van het verloop van het proces, gaat het artikel dieper in op de gebeurtenissen aangaande de molen van Keyberg zoals die uit de verschillende processtukken zijn kunnen heropgebouwd worden. Hieraan verbonden kunnen we ook enkele gegevens over de molen van Waesberg en het netwerk aan molenaars uit de brede regio weergeven.

Procesverloop

Andries Van Putthem⁵, door huwelijk de nieuwe heer van de heerlijkheid De Riede in Sint-Maria-Lierde, stelde op 21 juli 1618 met een rekwest (verzoekschrift) bij de Raad van Vlaanderen een proces in (zie foto pgn. 12). Dat proces ging over achterstallige bedragen van een erfpacht (cijnspacht) van een stuk land met molenwal waarop de molen van Keyberg stond. Die pacht, aangegaan voor 99 jaar, was al ruim 30 jaar niet meer betaald geweest. Als aanklager (‘heesscher’) claimde Van Putthem de betaling in eerste instantie van molenaar Simoen Van Lierde (‘verweerder’). Op 13 november 1618 verruimde Andries Van Putthem zijn aanklacht in tweede instantie op Joanna Van Lierde, dochter van wijlen Adriaen Van Lierde, een broer van Simoen. Als zonen

3. J. Buntinx, Inventaris van het Archief van de Raad van Vlaanderen (bewaard in het Rijksarchief te Gent), 9 dln., (1964-1979).

4. De archiefstukken onder beide archiefnummers bestaan uit zowel losse bladen als dubbelbladen, ‘boekjes’ van meerdere bladzijden en links onderaan aaneengenaaide bundels van losse bladen, dubbelbladen en ‘boekjes’. Af en toe zijn er ook beschreven strookjes en labels. De referentie in dit artikel naar een bepaald stuk bestaat uit de aanduiding van het archief (Rijksarchief Gent: RAG), het archiefnummer en een volgnummer. Het volgnummer wordt bepaald door de volgorde van de stukken zoals aangetroffen in het RAG bij het inventariseren op 14 juli 2020. Hoort een document tot een bundel dan wordt het volgnummer aangevuld met een letter volgens de volgorde van de documenten binnen de bundel. De referentie wordt aangevuld met een datum tussen haakjes indien gekend.

5. Andries Van Putthem was jurist (‘advocaet’) bij de Raad van Vlaanderen. Hij stamde uit een Gentse juristenfamilie zoals uit hun familiegraf in de Sint-Salvatorkerk blijkt (zie L. Hebbelynck, ‘s Heiligs Kerstkerk – Eglise de Saint-Sauveur (1838), 118. Hij huwde Anna Van Salmslach (Gent, Sint-Salvatorkerk, geen preciese datum gekend), vrouwe van de heerlijkheid De Riede in Sint-Maria-Lierde. Hiermee doet de familie Van Putthem zijn intrede in Lierde. Hun zoon Jan-Frans Van Putthem werd heer van Sint-Martens-Lierde (zie ook RAG, AR54-3011 en 3012: leenverhef op 20 januari 1636 voor het opperleenhof van de Sint-Pietersabdij in Gent). Tot aan de dood van Vincent Van Putthem (De Puttem) in 1722 bleef Sint-Martens-Lierde in handen van deze familie.

van wijlen Pieter Van Lierde, die de pacht oorspronkelijk samen met Adriaen Van Huuckem was aangegaan (zie lager), achtte Andries Van Putthem ze verantwoordelijk voor de betaling van de achterstallen. Beide broers zouden volgens de aanklager na de dood van Pieter Van Lierde de pacht van de grond hebben verdergezet. Zowel Simoen Van Lierde als zijn nicht Joanna Van Lierde wezen die verantwoordelijkheid af en vochten de aanklacht aan. Het proces stond onder leiding van raadsheer François Bossier⁶, toen advocaat-fiscaal (soort procureur) bij de Raad van Vlaanderen en aangesteld als commissaris in deze zaak.

De kwestie spitste zich enerzijds toe op de betwisting of beide broers zich wel als erfgenaam van Pieter Van Lierde hadden ingesteld en anderzijds op de onenigheid over het gebruiksrecht en de verpachting van die laatste 30 jaar. In die periode had Simoen Van Lierde de grond immers niet meer in gebruik. Door allerlei vertragsmanoeuvres van de verweerders sleepte het proces langdurig aan.⁷ Zodanig zelfs dat ondertussen Simoen Van Lierde overleed en Andries Van Putthem op 23 juni 1621 de zaak dan maar verder zette tegen de vier kinderen van Simoen, die de stand van zaken van het proces tegen hun vader (de 'arrementen') overnamen.⁸ Als aanklager liet Andries Van Putthem twee enkwesten (getuigenverhoren) uitvoeren, enerzijds gericht tegen Joanna Van Lierde, gestart op 5 november 1620 en anderzijds gericht tegen de kinderen van Simoen Van Lierde, gestart op 26 juli 1621.⁹ De kinderen van Simoen Van Lierde, als 'verweerders', lieten zelf ook een enkweste uitvoeren, die op 12 oktober 1621 startte.¹⁰ Omdat Joanna Van Lierde als een van haar argumenten ter verdediging aangaf dat er nog meer kinderen van Pieter Van Lierde waren en dat hun erfgenamen ook in aanmerking moesten komen om in de achterstallen bij te dragen, zag Andries Van Putthem zich genoodzaakt om die erfgenamen in derde instantie aan te klagen. Dat gebeurde vanaf 19 oktober 1621. Onder die erfgenamen bevond zich ook Gillis Van Lierde uit Ophasselt, waarvan sprake in de oorspronkelijke omschrijving van de archiefdossiers. Dit bracht uiteraard nog meer vertraging in het proces met zich mee. Ondanks meerdere instructies met aanmaningen van het hof en de vele verzoeken van de aanklager bleven de debatten aanslepen omdat de verweerders nieuwe kwesties bleven opwerpen en een poging tot bemiddeling tussen de partijen mislukte. Dit over en weer steekspel van argumenteringen nam geheel 1622 en een heel stuk van 1623 in beslag. Uiteindelijk werden de debatten pas eind oktober 1623 stopgezet door gebrek aan slotpleidooien (solutien) van de beklagden. Spijtig genoeg bevatten beide archiefnummers in het Rijksarchief van Gent geen documenten over het uiteindelijke vonnis door het hof in dit proces. Ook in de vonnisboeken van de Raad van Vlaanderen vond ik geen uitspraak in dit geschil.

De molen van Keyberg

Ook zonder vonnis van het hof echter biedt de zeer uitgebreide bundel aan processtukken, verzoekschriften, bewijsstukken, getuigenverklaringen, inventarissen... in beide archiefnummers een schat aan informatie. Deze documenten (zowel originele als kopieën) vertellen ons veel over het wedervaren van de molen van Keyberg in de tweede helft van de zestiende eeuw en het begin van de zeventiende eeuw, over zijn toenmalige eigenaars en gebruikers en over de banden met andere molens en molenaars in de streek. Dit is een periode in de geschiedenis van die molen waar weinig over gekend is. Wat we wel weten van de molen van Keyberg¹¹ is dat deze staakmolen op de hoogte van de Molenkouter stond (hoogte 62 m), ook gekend als de Keiberg.

6. François Bossier, afkomstig uit Terwaan (Thérouanne), heer van Wortegem, werd benoemd tot advocaat-fiscaal bij de Raad van Vlaanderen op 27 september 1617. Hij promoveerde tot gewoon raadsheer op 14 maart 1624. Hij stierf te Rijsel op 12 augustus 1636 en kreeg een door de hele Raad van Vlaanderen bijgewoonde uitvaart in de Sint-Michielskerk te Gent op 10 september 1636. Zie: Chris Verhaeghe, De benoeming van de voorzitters en raadsheeren van de Raad van Vlaanderen (1598-1633) (Licentiaatsscriptie UGent, 2000).

7. Vertraging door onder andere het laatijdig repliceren of door nieuwe twistpunten op te werpen.

8. RAG, GW8-9738/8 (12 juli 1621). De vier kinderen waren: Franchois, Gillis, Adriana (gehuwd met Gheeraerd Van Damme) en Joanna (gehuwd met Pieter De Schrevele). De familiebanden van deze molenaarsfamilie Van Lierde zullen in een vervolgartikel behandeld worden.

9. Respectievelijk RAG, GW8-9738/1f en RAG, GW8-9738/7

10. RAG, GW8-9738/14. Ook Joanna Van Lierde moet in augustus 1621 een enkweste hebben laten uitvoeren, maar dit werd in de archiefstukken niet bewaard. In het document GW8-9738/22 (30 september 1621), een 'onder correctie' van Van Putthem, wordt hier naar gerefereerd: "... der maent van Augusti 1621 lestled(en) voor U Ed(elhey)t en(de) haer Adionct beleet heeft diversche oorcon(den), en(de) ghedaen haere en(ues)te en(de) preuve testimoniale...".

11. Zie: Projectgroep Cultuur Lierde, Lierde vroeger, de dorpen waarin wij kinderen waren (1992), 300; Herman Holemans, Oostvlaamse wind- en watermolens. Kadastergegevens 1835-1990. Deel 3. Gemeenten G-H-I, (Rotem, Studiekring Ons Molenheem, 2000); *Levende Molens* 20, 1998, nr. 4: 40.

De molen van Keyberg (Moulin Kybergh) op de kaart van Ferraris (1771-1178) Ten noorden ervan ligt de Eekhoutdries met het kasteel ten Riede, ten westen de kartuizerpriorij Sint-Martens-Bos, ten zuiden de toenmalige dorpskern van Sint-Martens-Lierde en ten oosten Hemelverdegem.

Meer specifiek stond hij op de hoek gevormd door de Molenstraat en de Langemunte, dus op de grens van Hemelverdegem met Sint-Maria-Lierde. Op deze locatie, Molenstraat 24, staan nu nog de gebouwen van de opvolger van de houten korenmolen die in 1955 werd gesloopt: de bloemmolens Morreels. De familie Morreels had de Keybergmolen al sinds 1843 in bezit. Ze had de molen overgekocht van de familie Heddebaut. Nog voor de sloop van de molen begon de familie Morreels met een mechanische maalderij, later een industriële maalderij. Langsheen de Langemunte zie je de langgerekte loods (gebouwd in 1957-1958 na de sloop van de staakmolen), met ernaast de maalderij die van 1947 dateert. Op de plek van het oude molenhuis uit het derde kwart van de negentiende eeuw kwam in de jaren 50 van vorige eeuw een groot woonhuis. Gilbert Morreels, die de molen in 1955 afbrak, was ook de laatste burgemeester van Hemelverdegem voor de fusie in 1977.

L: De in 1955 gesloopte Keybergmolen. © Stichting Levende Molens Roosendaal
R: De maalterij (1947) en het achterste gedeelte van de loods (1957-1958) van de bloemmolens Morreels, langsheen de Langemunte. © Hans Van Lierde

De oudste tot nu toe gekende referentie naar de molen van Keyberg komt uit de penningkohieren voor Hemelveerdegem van 1577.¹² Daarin wordt als uitbater van de molen al Simoen Van Lierde vermeld, de oorspronkelijke ‘verweerder’ in het proces dat Andries Van Putthem in 1618 aanspande. Dankzij dat proces kunnen we nog wat dieper teruggaan in de geschiedenis van de molen van Keyberg. Het oudste document in het procesarchief is namelijk het originele exemplaar van een pachtbrief (pachtovereenkomst) uit 1549 dat als bewijsstuk erin werd opgenomen.¹³ Op 8 november 1549 verschenen voor baljuw Joos Van Vyle en het leenhof van de heerlijkheid Hemelveerdegem enerzijds Jonkheer Simon Du Chasteler¹⁴, vergezeld van zijn broer Pieter Du Chasteler en anderzijds Pieter Van Lierde samen met Adriaen Van Huuckem. Als heer van De Riede¹⁵ heeft Simon Du Chasteler een half bunder land te Landreghem¹⁶ ‘upden muelencoutere’ te leen van Gabriël De Jauche¹⁷ (1515-1580), graaf van Lierde en heer van Hemelveerdegem. In dat half bunder land zijn 13 roeden inbegrepen, namelijk de molenwal waarop Pieter Van Lierde en Adriaen Van Huuckem een korenwindmolen hadden opgericht. Blijkbaar was dit reden genoeg voor Simon Du Chasteler om na de bouw van die molen de cijnspacht die beide molenbouwers voor het half bunder land waren aangegaan te officialiseren in een pachtbrief. De cijnspacht werd aangegaan voor 99 jaar aan 3 ponden grooten per jaar, telkens te betalen op Allerheiligen. De eerste betaling was al gebeurd op 1 november 1548. Er waren vier voorwaarden verbonden aan het uitgeven van de erfpacht door Simon Du Chasteler. Zo behield hij het windrecht voor de windmolen, ook al hadden Pieter Van Lierde en Adriaen Van Huuckem dat ‘uitbatingsrecht’ zelf bekostigd en bekomen van de watergraaf van Vlaanderen.

De tweede voorwaarde bepaalde dat de erfpacht en de molen niet aan derden mochten worden overgelaten of verkocht door beide pachtnemers of hun erfgenamen zonder uitdrukkelijke toestemming van Simon Du Chasteler of zijn erfgenamen. De uitbaters (pachters) van het Hof van De Riede hadden het recht om voorrang te verkrijgen bij het malen op de molen van Keyberg. Bij inbreuk van deze derde voorwaarde mocht de baljuw van de heerlijkheid Hemelveerdegem de molen zelfs sluiten. Als laatste voorwaarde werd beschreven dat de erfgenamen van Simon Du Chasteler de erfgenamen van beide erfpachters zouden uitbetalen bij de eventuele overname van de molen bij het verstrijken van de erfpacht van 99

12. Stadsarchief Gent (SAG), Penningkohier van Hemelveerdegem (1577), f° 5r: “Simoen van Lierde haudt van syne broeders ende susters een chooren wintmuelen deser prochie ghestaen by Keyberch jaerl. voer 22 p. gr. es in ponden parisiss 264 p. par.”

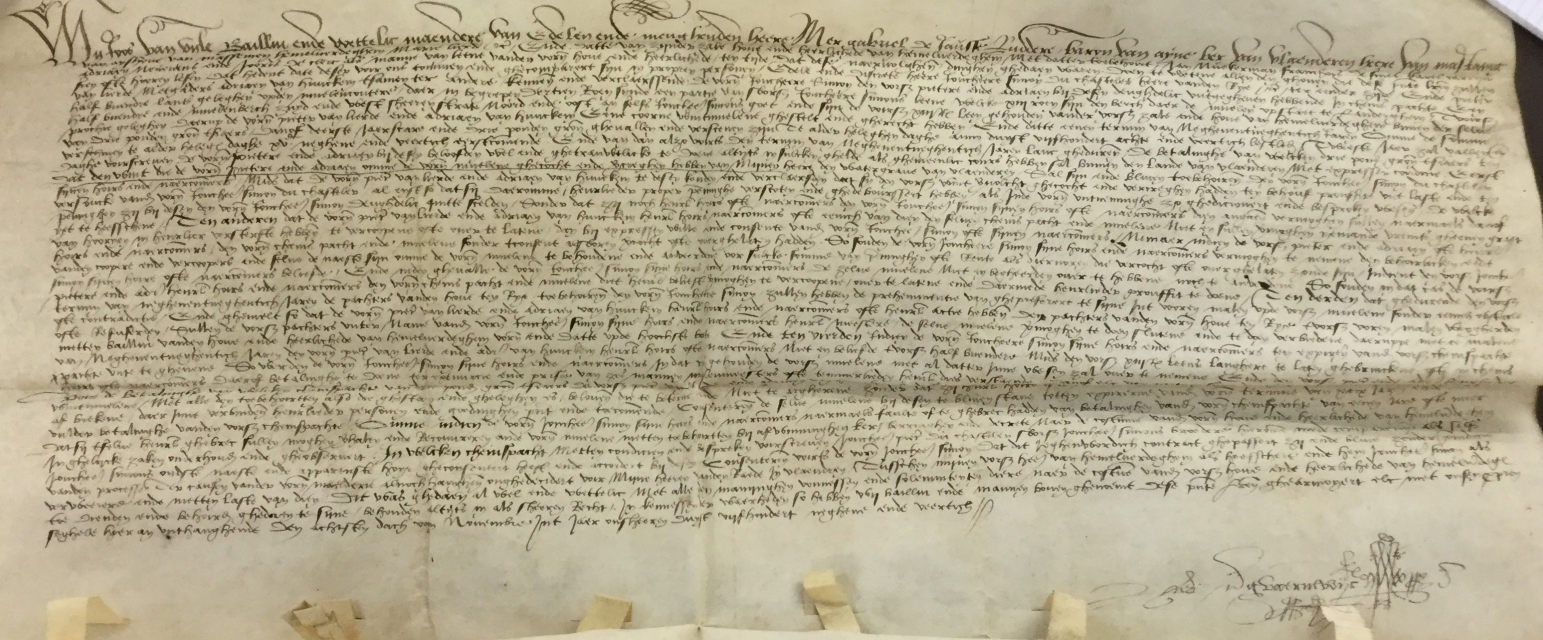
13. De pachtbrief werd op perkament opgesteld: RAG, GW8-9738/18 (8 november 1549). Zie de bijlage voor de transcriptie van de tekst.

14. Simon Du Chasteler (ook Chastelet geschreven) was een telg van een oude adellijke Henegouwse familie. Zijn zoon en opvolger Gillis Du Chasteler huwde met Johanna Van Quickelberghe, dochter van Gillis Van Quickelberghe. Gillis Du Chasteler wordt in de kroniek van Philips De Kempenare opgevoerd als luitenant van zijn schoonvader die ‘kapitein van de borgers’ te Gent was. In juli 1580 wordt Gillis Du Chasteler in het Gravenkasteel te Gent op de pijnbank gelegd wegens vermeend verraad. Philips De Kempenare, *Vlaemsche Kronijk of dagregister van al het gene gedenkwaardig voorgefallen is binnen de stad Gent sedert den 15 July 1566 tot 15 Juny 1585* (Gent, heruitgave 1839): 264

15. De heerlijkheid De Riede, ook ten Rie(de), ten Ryen, ten Reede of ten Ridders genoemd, te Sint-Maria-Lierde hing af van het allodium van Saint-Pol. Op de hoofdzetel van het Centrum voor Kinderzorg en Gezinsondersteuning De Boomgaard, Langemunte 10, bevindt zich nog steeds het voormalige Kasteel ten Riede, in 1664 door Jan-Frans Van Putthem opgericht als een met grachten omringde site.

16. De molen van Keyberg werd in de processtukken soms ook molen te Landreghem genoemd. Landreghem was een veld op de Keiberg, aan de overzijde van de weg (nu Langemunte) waar de molen stond. Zie RAG, GW8-9737/7 (enkweste van 26 juli 1621) f° 15.

17. In de pachtbrief GW8-9738/18 (8 november 1549) is de schrijfwijze van de naam: De Jausse. Als titels voert Gabriël De Jauche in de pachtbrief: “ruddere, baron van Ayne, ber van Vlaanderen, heere van Mastaing, van Ayshove, van Massemen, Hemelveerdegem, Marie Lierde etc”. Het is vooral als heer van Mastaing dat Gabriël De Jauche in Sint-Maria-Lierde, Sint-Martens-Lierde en Hemelveerdegem als leenheer optrad.

De originele pachtbrief van 8 november 1549 waarmee het halfbunder land met molenwal 'upden muelencoutere' voor 99 jaar werd verpacht aan Pieter Van Lierde en Adriaen Van Huuckem. © RAG, GW8-9738/18

jaar. Er zou dan schatting (prijzij) van de molen gebeuren waarbij elke partij drie molenmeesters mocht aanduiden voor de uitvoering ervan. Als onderpand voor de jaarlijkse betaling van de pachtsom dienden Pieter Van Lierde en Adriaen Van Huuckem hun net gebouwde molen met toebehoren in te geven. Ze mochten dan ook de molen niet verwaarlozen of afbreken. De pachtbrief van 8 november 1549 sluit af met de eigenaardige vermelding dat er nog een proces liep tussen Gabriël De Jauche en Simon Du Chasteler bij de Raad van Vlaanderen over de 'maelderie' in kwestie, maar dat dit geen invloed had op de uitgifte van de pacht aan Pieter Van Lierde en Adriaen Van Huuckem.

Uit deze pachtbrief kunnen we dus afleiden dat eind 1548 of alleszins voor november 1549 er op de Keiberg een korenwindmolen werd gebouwd door Pieter Van Lierde en Adriaen Van Huuckem. Dit was niet de eerste windmolen op die plek want het vermelde toponiem 'muelencoutere' en de precieze afbakening van de dertien roeden van de molenberg binnen het half bunder gepachte land wijzen erop dat daar eerder een molen moet hebben bestaan.¹⁸ Die molenwal moet dus wel een tijdje onbebouwd zijn geweest in de periode voor 1548. Over de redenen daarvoor en de tijdsduur ervan ontbreken echter alle gegevens en de documenten in het procesarchief geven ons spijtig genoeg geen verdere aanwijzingen hierover. De pachtbrief is ook het enige document in de gehele archiefbundel waarin Adriaen Van Huuckem een rol speelt. Hierna verdwijnt hij volledig uit de geschiedenis van de molen. Hijzelf noch zijn mogelijke erfgenamen worden namelijk later ergens in de bronnen als uitbaters van de molen vermeld. Ze worden ook niet opgevoerd in het proces. De aanname van de aanklager, Andries Van Putthem, was dat Pieter Van Lierde vrij snel Adriaen Van Huuckem had uitgekocht, zonder dat hij daar een bewijs kon voor aanvoeren.¹⁹ Het argument is echter wel aannemelijk omdat ook Joanna Van Lierde en de andere verweerders in het proces niet konden bewijzen dat Adriaen Van Huuckem of zijn erfgenamen na de bouw van de molen nog een aandeel hadden in de (uitbating van de) Keybergmolen. Voorts staat vast dat Pieter Van Lierde een lening aangegaan was voor de bouw van de molen, zo blijkt uit de getuigenis van ene Jan De Bruyne tijdens het proces.²⁰ De afbetaling van die lening, een rente van vijf ponden grooten per jaar, aan de vrouw van Jan De Lantsheere²¹ liep nog door onder zijn zonen Adriaen en Simoen Van Lierde. Hoelang Pieter Van Lierde, al dan

18. Zie RAG, GW8-9738/12a (26 oktober 1620): "...bijden muelecauter inde prochie van Hemelvedeghem daeronder begrepen zekeren muelenberch deel wesende vanden bodem van leene vande voorn(omde) heerliche van(de) Riede daerop van auts tijden ene muelen ghestaen heeft..."

19. Zie RAG, GW8-9738/10e (13 november 1618): "...dat wijlent Pieter sijnen vader uutghecocht heeft Adriaen Van Huucken medeutenemer, en(de) daernaer de sel(ve) muelene alleene bij hem angetroeken...". Zie ook: RAG, GW8-9738/12a (26 oktober 1620); RAG, GW8-9737/19 (25 augustus 1623); RAG, GW8-9738/30 (17 juni 1623).

20. RAG, GW8-9738/7 (enkweste van 26 juli 1621), f° 9. Jan De Bruyne was een 'landsman' (boer) uit Sint-Maria-Lierde die een dagwand met huis pachtte van Joanna Van Lierde, de dochter van Adriaen Van Lierde. Dat land lag op Landreghem, dus vlakbij de Keyberg.

21. Wellicht is deze Jan De Lantsheere een stadhouder van Geraardsbergen. Zie Het Land van Aalst (LVA), 14 nr.5 (1962): 233.

niet samen met Adriaen Van Huuckem, de molen van Keyberg uitbaatte, kunnen we niet met zekerheid achterhalen. Hij stierf ergens voor ca 1560. Dit kunnen we afleiden uit een getuigenis van zijn kleinzoon Gillis Van Lierde tijdens het proces. In de enkweste afgenomen in de herfst van 1621 gaf Gillis aan dat zijn grootvader al gestorven was nog voor hijzelf ter wereld kwam.²² In de enkwesten van zowel de zomer als de herfst van 1621 wordt de leeftijd van Gillis Van Lierde als “ontrent lx jaeren” beschreven. Daar valt dus uit af te leiden dat zijn geboortjaar rond 1560-1562 lag. Omstreeks 1560 kan dus als uiterste termijn beschouwd worden voor de sterfdatum van Pieter Van Lierde. Omdat er geen akte was (bewaard) van hoe de verdeling van de erfenis (‘sterfhuis’) van Pieter Van Lierde precies was verlopen (‘incommen van ghedeel’) en wie er zich als erfgenaam had ingesteld, leidde dit in het proces tot vele discussies tussen de verschillende partijen. Uit de processtukken en vooral de getuigenissen in de enkwesten valt echter op te maken dat op zijn minst de kinderen uit het eerste huwelijk van Pieter Van Lierde zich hadden laten uitkopen door de andere erfgenamen.²³ Een getuige vermeldt dat uiteindelijk Adriaen Van Lierde drie aandelen op vijf had in de molen en Simoen Van Lierde de overige twee.²⁴ De verschillende getuigen verschilden wel van mening hoe dit precies geregeld was met hun overige broers en zussen of ze konden het zich niet precies herinneren (logisch na een goede 40 jaar). Hadden hun broers en zussen uit het tweede huwelijk van Pieter Van Lierde zich ook laten uitkopen of kregen ze huur (pacht) van Adriaen en Simoen?²⁵ De situatie was ook onduidelijk of Adriaen en Simoen nu eigenaars waren van de molen of gewoon pachters. Ook daarover verschilden de meningen bij de getuigen en bij de verschillende partijen. In ieder geval baatte Adriaen Van Lierde na de dood van zijn vader Pieter Van Lierde de Keybergmolen uit. Wellicht deed hij dat eerst samen met zijn broer Simoen, die de uitbating later volledig overnam van Adriaen.²⁶ In de penningkohieren van 1577 staat Simoen Van Lierde immers als enige ‘houder’ van de molen vermeld. Hoogstwaarschijnlijk had hij zijn broer Adriaen al voor 1571 opgevolgd want Adriaen wordt in dat jaar als molenaar van de molen van Lilare in Sint-Maria-Oudenhove in de penningkohieren genoemd.²⁷

Simoen Van Lierde was al geruime tijd de molenaar van de Keybergmolen toen het noodlot toesloeg: de molen kantelde om tijdens een nachtelijke storm. De hele streek had toen al enkele jaren hard te lijden onder wat in het proces vaak als ‘de troubelen’ of ‘de oorloghe’ wordt omschreven.²⁸ Het platteland werd gebrandschat niet alleen door voorbijtrekkende legertroepen, van zowel de Spaanse landvoogden als van de opstandige Nederlanden, maar ook door bendes ‘vrijbuiters’ en huurlingen allerhande. Daarnaast had je ook nog de voortdurende godsdienstonrust tussen aanhangers van de reformatie en die van de tegenbeweging van de Katholieke Kerk. In de processtukken wordt ook aangehaald dat de bevolking het platteland ontvluchtte. In het proces worden bij de getuigenverklaringen in de tweede en de derde enkweste (resp. begonnen op 26 juli 1621 en op 12 oktober 1621) twee anekdoten aangehaald die de precaire omstandigheden van de bevolking van de streek illustreren. In de ene getuigenis vertelt Joos Ponnet²⁹ dat Simoen bij het “upcommen vande troublen emmers als men loopen moeste” de meest kostbare materialen uit zijn molen verborg in de molengracht. Het ging om de ijzeren onderdelen zoals de molenhamers, de molenrijn en de ijzeren handboom van de licht. De tweede anekdote uit de mond van Hector Van Damme, baljuw van de heerlijkheid van de Broucke in Sint-Maria-Lierde, geeft de situatie nog scherper aan.³⁰ Hij vertelt dat hijzelf met andere inwoners van het dorp gevlucht was in de kerk van Sint-Maria-Lierde omdat ze niet meer in hun eigen huis durfden te verblijven “ter oorsaecken vande daeghelijcxsche excursien van(de) vrijbuyters”. Het was tijdens hun verblijf in de kerk dat ze vanaf de kerktoren konden zien dat de molen van Keyberg “om(m)eghewaeyt ende ter eerden ghevallen”

22. RAG, GW8-9738/14 (enkweste van 12-22 oktober 1621), f° 7. Gillis Van Lierde, zoon van Jan Van Lierde en kleinzoon van Pieter Van Lierde was ten tijde van het proces molenaar op de watermolen te Ophasselt-Vrijheid. Zie ook Jacques De Ro, *Waterkracht versus mechanische drijfkracht. Evolutie van de watermolens in Geraardsbergen en deelgemeenten: Deel 3 en slot, Gerardimontium 196 (2004): 8.*

23. RAG, GW8-9738/1f (enkweste van 5 november 1620), f° 7v.

24. Getuigenis Jan De Bruyne: RAG, GW8-9738/1f (enkweste van 5 november 1620) f° 4v en RAG, GW8-9738/7 f° 4v.

25. Uit het penningkohier van 1577 (zie voetnoot 12) zou men kunnen afleiden dat er pacht betaald werd aan Mattheus, Ghelain, Lieven, Gheeraardt, Maria en Paesschiene, hun broers en zussen uit het tweede huwelijk van Pieter Van Lierde. Een genealogisch overzicht van deze familie Van Lierde is voor een vervolgartikel.

26. RAG, GW8-9738/7 (enkweste van 26 juli 1621), f° 4r: “... dat de voornomden Simoen Van Lierde naer t’overlijden van(den) voorn(omden) Pieter zijnen vaeder heeft met ende neffens Adriaen Van Lierde zijnen broedere t’hemwaerts ghetrocken ghebruyct ende ghehouden den meulenberch...”

27. SAG, Penningkohier van Sint-Maria-Oudenhove (1571), f° 23v: “Adriaen van Lierde haut in pachte van joncheer Charles van Herzelles een coorenwintmuelene + huis samen voor 9 mudde coorens mate van Zotteghem (1 mudde bruyncoorne = 3 p. 8 schell.par. thalster), samen 367 p. 4 schell, par. “

28. Zoals het in RAG, GW8-9738/1c (19 april 1621) art. xx en xxi wordt omschreven: “...de voorgaen(de) tijt van oorloghe hostilitet devastatie en(de) (ver)woestyn(gh)e van(de) lande int quaertier van Gher(ar)dsberghe ... tot ontrent den jaere xv^e tneghentich ... Boven dat men langhen tijt daernaer int voors(eyde) quaertier nyet en heeft vrijelick ende gherustel(ick) en(de) (ver)zekerl(ick) connen gaen, handelen nochte frequenteren, omme de rovers, straetschenders en(de) vrijbuyters int zelve quaertier ...”

29. RAG, GW8-9738/7 (enkweste van 26 juli 1621) f° 15v tot 19r. Joos Ponnet, afkomstig van Appelterre, was vijf jaar lang leerjongen van Simoen Van Lierde op de molen van Waesberg (zie lager) en schopte het later tot ‘officier van de heerlijkheid van De Riede’ en tot ‘prinselijk officier van de stedehouder van de Lande Van Aalst’.

30. RAG, GW8-9738/14 (enkweste van 12-22 oktober 1621) f° 12r tot 14r. Hector Van Damme was ook schepen te Sint-Maria-Lierde in 1587 en besliste mee over de toewijzing van de restanten van de Keybergmolen aan Jaspas Van Salmelach (zie verder in artikel).

was. Diverse andere getuigen in de derde enkweste verklaren eveneens dat de molen van Keyberg 's nachts omviel door een stormwind tijdens de "voorleden troublen ende oorloghe... leden nu inde dertich jaeren". Een meer precieze tijdsaanduiding wordt bij die enkwesten van 1621 niet gegeven. Het omverwaaien van de molen geschiedde dus in de jaren 1580. De aanklacht van Andries Van Putthem geeft wel de gelegenheid om de datum preciezer te dateren. Hij vermeldde in zijn oorspronkelijk rekwes en ook in latere documenten dat de jaarlijkse pacht niet meer was betaald sinds "alderheijlighen daeghe xv^c lxxxv".³¹ Het omverwaaien van de Keybergmolen gebeurde dus hoogstwaarschijnlijk in de winter van 1585-1586. Molenaar Simoen Van Lierde had door het verlies van zijn molen sindsdien geen inkomsten meer en kon daardoor de pacht niet meer opbrengen. Het zal nog blijken dat door de oorlogssituatie omwille van de opstand in de Nederlanden hij al enkele jaren achterstand had in het betalen van de huur. Simoen moet ook vrij snel na het omverwaaien van de molen de Keiberg verlaten hebben (zie verder in het artikel).

In het begin van het proces klaagde Andries Van Putthem ook nog aan dat het omverwaaien van de Keybergmolen de schuld was van Simoen Van Lierde. De molenaar zou volgens hem de molen niet in de wind hebben gesteld waardoor die tijdens de storm omviel.³² Simoen Van Lierde ontkende dit met klem en sprak van overmacht ('vi maiori').³³ Het zou inderdaad verwonderlijk zijn dat een ervaren molenaar zoals Simoen Van Lierde de molen niet in de wind had gesteld bij opkomend stormweer. Later in het proces komt deze kwestie niet meer aan bod en ook in de getuigenissen is van zo een kapitale fout geen sprake. Twee getuigen in de derde enkweste meldden echter nog een opmerkelijk detail: aan de overzijde van de straat, tegenover de Keybergmolen, stond een 'oliecodt' (een oliestampmolen) dat volgens hen in dezelfde nacht eveneens was vernield.³⁴ Dit duidt dus wel degelijk op een zeer krachtige storm als oorzaak van het omvervallen van de Keybergmolen. Het feit dat de stampmolen zo kort bij de staakmolen van Keyberg stond, laat vermoeden dat het hier niet ging om een andere staakmolen, maar wellicht om een rosmolen. Het bestaan van deze oliestampmolen was niet eerder gekend, maar spijtig genoeg komen in het hele proces slechts deze twee korte vermeldingen voor. We weten dus niet wie dit 'oliekot' bouwde, wie de eigenaar was, of het bij de uitbating van de Keybergmolen hoorde...

Het omverwaaien van de Keybergmolen, vermoedelijk in de winter van 1585-1586 dus, heeft Gillis Du Chasteler, de zoon en erfgenaam van Simon Du Chasteler, de oorspronkelijke uitgever van de cijnspacht, niet meer meegemaakt. Hij stierf in 1584 en liet zijn weduwe, jonkvrouwe Johanna Van Quickelberghe, achter met heel wat schulden. Dat blijkt uit twee documenten, respectievelijk uit 1585 en 1595, die als bewijsmateriaal aan het procesdossier werden toegevoegd.³⁵ Het eerste document is een uitspraak van de schepenen van de Raad van Ghedeele van de stad Gent in het voordeel van weduwe Johanna Van Quickelberghe tegenover Helena De Montmorency, weduwe van Pieter De Chasteler, de broer van Simon Du Chasteler en dus oom van Gillis Du Chasteler. Helena De Montmorency, wonend op het kasteel van Archies, had meerdere keren nagelaten te melden of zij in naam van haar kinderen zich erfgenaam wou maken van Gillis Du Chasteler of niet. Hierdoor kon Johanna Van Quickelberghe de activa in de erfenis van haar man niet te gelde maken om de schulden van het 'sterfhuis' te betalen. In april 1585 wezen de schepenen van Ghedeele de gehele erfenis van Gillis De Chasteler toe aan zijn weduwe. De uitkomst van het proces 10 jaar later in 1595 tussen Johanna Van Quickelberghe en de kinderen van Pieter Du Chasteler en Helena De Montmorency die toch nog een deel van de erfenis claimden, was opnieuw in het voordeel van Johanna Van Quickelberghe. Andries Van Putthem had beide documenten in het procesdossier laten opnemen om zijn eigendomsrecht op

De Keybergmolen in de eerste helft van de 20ste eeuw.

© Ons Molenheem

31. RAG, GW8-9738/10b (21 juli 1618).

32. RAG, GW8-9738/10d (3 augustus 1618), in kantlijn; RAG, GW8-9738/10e (13 november 1618), art. iii.

33. RAG, GW8-9737/6 (3 augustus 1618), art. iii.

34. RAG, GW8-9738/14 (enkweste van 12-22 oktober 1621), f° 10r en f° 12v. Getuigenissen van Jan Van Dale (zie verder in artikel) en Hector Van Damme.

35. RAG, GW8-9738/1g (15 april 1585) en RAG, GW8-9738/1h (11 december 1595).

de molenwal en half bunder land op de Keiberg te bevestigen. Hij was namelijk gehuwd met Anna Van Salmstlach, de dochter van Jonkvrouwe Johanna Van Quickelberghe en Jaspas Van Salmstlach. De moeder van Anna Van Salmstlach moet dus kort na de dood van Gillis Du Chasteler opnieuw zijn gehuwd, wellicht ook om uit haar precaire financiële situatie te geraken.³⁶ Die Jaspas Van Salmstlach, door huwelijk met Johanna Van Quickelberghe de nieuwe heer van De Riede³⁷, verkreeg namelijk op 7 februari 1587 van de baljuw en de schepenen van de heerlijkheid van Sint-Maria-Lierde het eigendomsbewijs van de vervallen materialen van de Keybergmolen.³⁸ Hieruit kunnen we dus afleiden dat de resten van de omvergewaaide molen gedurende ongeveer anderhalf tot twee jaar gewoon ter plaatse waren blijven liggen.³⁹ Jaspas Van Salmstlach wou immers de nog bruikbare gedeelten van de vervallen molen verkopen om, zoals blijkt uit hetzelfde document, acht jaar achterstand aan cijnsnacht tot aan Allerheiligen 1585 te recupereren. De molen diende in de oorspronkelijke pachtbrief immers als onderpand voor de cijnsnacht. Simon Van Lierde die volgens hetzelfde document zijn rechten op de molen opgaf, had dus sinds ca 1577 geen pacht meer betaald⁴⁰, wellicht omwille van de oorlogssituatie in die periode (zie hoger).

Jaspas Van Salmstlach gaf opdracht, wellicht nog in hetzelfde jaar 1587, aan Pieter Vanden Bossche, baljuw van de heerlijkheid De Riede, om tot de verkoop van de nog bruikbare molenonderdelen over te gaan. In de procesbundel zijn er drie documenten die hier meer over vertellen.⁴¹ Over de molenstenen krijgen we de meeste informatie. De looper, de bovenaan liggende draaiende steen van een steenkoppel, werd verkocht aan molenaar Marinus De Meester. Volgens de getuigenis van Gillis Van Lierde in de derde enkweste was die looper nog maar twee jaar voor de ramp op de molen van Keyberg gelegd. Uit de documenten blijkt dat Marinus De Meester toen de Molen te Waesberg in Sint-Maria-Lierde pachtte. Die molen behoorde toe aan de heer de Mastaing. Marinus De Meester zelf kon echter niet de volledige som van de gekochte looper afbetalen en zou kort erop uit geldgebrek de molen van Waesberg moeten verlaten of zoals de tekst het zegt: “dechassez par poverté dudit moulin”. Hij werd, verrassend genoeg, op de molen van Waesberg opgevolgd door Simoen Van Lierde, die blijkbaar nog meer materiaal vanuit de molen van Keyberg naar de molen van Waesberg had overgebracht.⁴² De ligger van de molen van Keyberg was blijkbaar niet alleen sterk versleten, maar ook beschadigd en in diverse stukken uiteengevallen. Maar ook in deze toestand bracht de verkoop toch nog wat geld op. Gillis Van Lierde merkte in zijn getuigenis in de derde enkweste bovendien op dat “de voornomde steenen ... merckel(ijcke) somme weerdich waren te meer midts in dien tijde de meulensteenen meer golden dan sij nu [1621] doen”. Terwijl de archieftekst waarop Andries Van Putthem zich baseerde maar twee molenstenen vermeldt, sprak Gillis Van Lierde eigenaardig genoeg over vier molenstenen. Hij verklaarde dat hij het merendeel daarvan had helpen laden op wagens om weg te voeren. Van twee ervan weten we waar ze terecht kwamen. De dikste steen (de looper) kwam terecht op de Waesbergmolen, terwijl een andere molensteen volgens Gillis op de molen van Herzele belandde. Of hiermee de Molen te Rullegem bedoeld is, valt nog te betwijfelen. Een andere kandidaat-ontvanger is de Molen van Lilare in Sint-Maria-Oudenhove. De heerlijkheid Lilare in dat dorp en ook de plaatselijke molen was in handen van de familie Van Herzele (ook wel: Herzelles). Wellicht bedoelde Gillis Van Lierde dus met de molen van Herzele, de molen in handen van de familie Van Herzele. En zoals reeds vermeld, was Adriaen Van Lierde in 1571 de pachter van die molen. Dat er mogelijk inderdaad vier molenstenen waren op de molen van Keyberg, dus twee maalkoppels, blijkt ook uit de getuigenis van Jan De Groote in de derde enkweste.⁴³ Hij sprak van de verkoop van de ‘buike’ van de molen. Een buike is een uitbouw aan een staakmolen, dikwijls aan de windweeg (kant van de wieken, het gevlucht van een molen) om zo meer

36. “... de voorn(omde) supplianten daghelicx vande crediteuren ende schultheesschers vande voorseide steerfhuysse tot betalinghe gecondemneert zijnde”: RAG, GW8-9738/1g (15 april 1585).

37. Verhef door Jaspas Van Salmstlach in oktober 1585: RAG, GW8-9738/32.

38. RAG, GW8-9738/10j (1587). In RAG, GW8-9737/19 (25 augustus 1623), art. vi bestrijden de kinderen van Simoen Van Lierde de rechtsgeldigheid van de beslissing van de schepenenbank van Sint-Maria-Lierde omdat de molen van Keyberg volgens hen sorteert onder het hof en heerlijkheid van Hemelveerdegem.

39. RAG, GW8-9738/10j (1587) : “de selve materialen liggende vervallen ter eerden...”.

40. RAG, GW8-9738/10j (1587): “... de betaelin(ghe) van drij ponden gr ts(iaers) cheyns pacht verachtet van acht jaeren tlaests verschenen alderhelighen daeghe xvc vijfventachtich...”.

41. De drie documenten zijn RAG, GW8-9738/32 = extracten uit het handboek van Jaspas Van Salmstlach ivm de inventaris van het sterfhuis van Gillis Du Chasteler, waarop Andries Van Putthem zich baseert; RAG, GW8-9738/14 (derde enkweste van 12-22 oktober 1621), vooral de getuigenis van Gillis Van Lierde (f° 6v tot 8r) en het document met titel ‘korte declaratie n°2’ van Andries Van Putthem = RAG, GW8-9738/31 (kort na 9 januari 1623).

42. Zie bv. RAG, GW8-9738/7 (enkweste van 26 juli 1621), f° 17v.

43. RAG, GW-9738/14 (12-22 oktober 1621), f° 8-9. Jan De Groote, timmerman en molenmaker, was ongeveer 53 jaar oud bij deze enkweste. Hij woonde in Sint-Maria-Lierde waar hij ook schepenen was.

plaats te geven voor een tweede steenkoppel op de steenzolder. De verklaringen van de getuigen informeren ons echter niet waar de stenen van dit tweede maalkoppel terecht kwamen. Het materiaal van de buik werd volgens Jan De Grootte verkocht aan een zekere Adriaen Van Lierde, molenaar te 'Wersbeke' (Waarbeke).⁴⁴ Later werd materiaal van die buik verwerkt in de oliemolen van Gillis Van Lierde te Ophasselt-Vrijheid. Gillis had namelijk delen ervan overgekocht van die Adriaen Van Lierde. Ten slotte bleek ook de molenas van de vervallen molen van Keyberg nog bruikbaar. In de enkweste tijdens de herfst van 1621 getuigde Jan Van Dale, molenaar uit Grimminge, immers hoe zijn broer Laurys de as toentertijd had gekocht om te verwerken in de molen van Beaupré te Grimminge die Jan ten tijde van de derde enkweste (1621) uitbaatte.⁴⁵

44. Met deze Adriaen Van Lierde wordt niet de broer van Simoen Van Lierde bedoeld. De precieze verwantschap is echter niet gekend. Naast de molen in Waarbeke heeft deze Adriaen ook een molen in Zandbergen gehouden. Dat blijkt uit de getuigenis van Jan Van Dale (zie volgende voetnoot).

45. RAG, GW-9738/14 12-22 oktober 1621), f° 9v – f° 12v.

46. RAG, GW-9738/10° (13 november 1618), art. v en RAG, GW-9738/7 (vanaf 26 juli 1621), diverse plaatsen.

47. RAG, GW-9738/14 (12-22 oktober 1621), f° 13v.

48. RAG, GW8-9737/7 (vanaf 26 juli 1621), f° 14v: "... voortijden ghestaen heeft het huus vanden muldere" en RAG, GW8-9738/31 (kort na 9 januari 1623): "daer het mulders huus op ghestaen heeft".

Detail uit de Horenbaultkaart (1596) van het Land van Aalst. Op de Keiberg is er geen molen te bemerken, terwijl de molen van Waesberg wel aangeduid staat (bovenaan). Er stond eind 16de eeuw inderdaad geen molen op de Keiberg.

De molenstenen en het andere materiaal van de vervallen molen van Keyberg kregen dus in 1587 een nieuwe bestemming in verschillende molens in de ruime streek. Daarna bleef de molenberg te Keyberg een hele tijd onbebouwd. Het leegstaande molenhuis op de 'molenlochtynck' begon te vervallen en het bijhorende stuk land (halve bunder) bleef ongecultiveerd.⁴⁶ Volgens de getuigenis van Hector Van Damme werd het vervallen molenhuis uiteindelijk eveneens verkocht door Jaspar Van Salmstlach.⁴⁷ Het 'hofstedeke' moet snel daarna zijn afgebroken want wanneer het half bunder land opnieuw verhuurd wordt, is er geen sprake meer van een molenhuis.⁴⁸ Volgens de 'verweerdere' in het proces werd het half bunder land met molenwal de gehele tijd

tussen 1587 en het proces verpacht door de familie Van Salmslach.⁴⁹ Alvast voor de periode kerst 1602 tot kerst 1608 konden ze dat ook bewijzen aan de hand van een pachtovereenkomst tussen Jasper Van Salmslach en een zekere Bernaerd Bauwens opgemaakt op 10 januari 1603.⁵⁰ Dat het geheel er onbewoond en onbewerkt bijlag, getuigt de beschrijving van het half bunder land als 'een besloten veldeken'. Jasper Van Salmslach verhuurde het aan 10 schellingen grooten Vlaams. Een bijzondere voorwaarde in de pachtovereenkomst gaf Jasper Van Salmslach het recht om de pacht van Bernaerd Bauwens als vervallen te beschouwen als hij het stuk land zou willen verkopen, uitgeven in cijnspacht of als hij een molen op de molenwal zou willen oprichten. Opnieuw een bewijs dat er in die periode geen molen op de Keiberg stond. Na de vervalddag van de pacht van Bernaerd Bauwens ging het half bunder land met molenwal opnieuw deel uitmaken van het geheel aan landerijen van de heerlijkheid De Riede. Het Hof De Riede met de bijhorende landerijen werd tussen 1609 tot op het tijdstip van het proces verpacht door de familie Van Salmslach en later Van Putthem aan ene Adriaen Machtelynck.⁵¹ De opname van het half bunder land met molenwal in het 'groot goed' van De Riede, bemoeilijkte tijdens het proces de berekening van de opbrengst van de verpachting ervan. Andries Van Putthem rekende gewoon verder aan 10 schellingen grooten Vlaams per jaar, maar daar waren Joanna Van Lierde en de kinderen van Simoen Van Lierde het niet mee eens. Zij meenden dat die som hoger moest liggen. De opbrengst van de verpachting van het half bunder land doorheen de jaren na 1585 zou immers van hun achterstal aan cijnspacht afgetrokken worden voor diezelfde periode.⁵² De partijen raakten het hierover niet eens.

Het proces sleepte al een goede vijf jaar aan en Andries Van Putthem werd ongeduldig. Hij klaagde meermaals over de vertragsmanoeuvres van de tegenpartijen. Al in april 1622 had hij de tegenpartijen de keuze gelaten de cijnspacht opnieuw op te nemen en een korenwindmolen op de molenwal op te richten of definitief afstand te doen van dezelfde cijnspacht.⁵³ Zijn bedoeling was helder: hij wou op de molenwal opnieuw een molen gebouwd zien, maar hij was erop beducht dat de tegenpartijen die molen zouden claimen omdat hij ze met het proces in feite hield aan de cijnspachtovereenkomst van 99 jaar doordat hij achterstallen van hen eiste. Hij wist eveneens dat de familie Van Lierde financieel niet in staat was een nieuwe molen te bouwen.⁵⁴ In het voorjaar van 1623, nam hij dan maar de vlucht vooruit: hij liet opnieuw een molen rechten op de molenwal van de Keiberg en verpachtte die aan 4 ponden grooten per jaar.⁵⁵ In een procesdocument van 3 juni 1623 gaf Andries Van Putthem een juridische onderbouw aan zijn zet.⁵⁶ Op basis van verklaringen van Joanna Van Lierde van respectievelijk 15 juni 1619 en 10 december 1620 en van een verklaring van de kinderen van Simoen Van Lierde van 12 februari 1622 claimde hij dat de tegenpartijen het cijnsrecht (en dus de rechten op het gebruik van het half bunder land met molenwal) definitief hadden opgegeven en ontsloeg hij hen van de verplichtingen van de cijnspachtovereenkomst met ingangsdatum Allerheiligen 1621. Zoals hij al verwachtte, contesteerden de tegenpartijen dit onmiddellijk en eisten ze het gebruik van de molen en de verderzetting van de cijnspacht op.⁵⁷ Het proces ging dus nog even verder.

Uit de processtukken van 1623 blijkt dus dat er opnieuw een molen was gebouwd op de molenwal van de Keiberg. Dit gebeurde alleszins voor 22 april van dat jaar door de nieuwe pachter van het half bunder land met molenwal.⁵⁸ De processtukken verzwijgen spijtig genoeg de naam van de nieuwe pachter.⁵⁹ Wel komen we te weten dat die, naast zijn jaarlijkse pacht van 4 ponden, een som van 75 ponden moest betalen aan Andries Van Putthem (als eigenaar) wanneer hij van de molen afging en er een nieuwe pachter de molen betrok.⁶⁰ Een nieuwe periode in de geschiedenis van de Keybermolen begon, maar dat ligt buiten de schijnwerpers van onze bronnen.

49. Zie onder andere RAG, GW8-9737/6 (3 augustus 1618), art. iii; RAG, GW8-9737/30a (23 december 1621), art. ii; RAG, GW8-9797/12 (23 december 1621), art. vi; RAG, GW8-9737/15 (12 februari 1622), art. iii.

50. RAG, GW8-9737/13 (10 januari 1603).

51. RAG, GW8-9738/14 (12-22 oktober 1621), f° 9r; RAG, GW8-9738/31 (kort na 9 januari 1623); RAG, GW8-9737/19 (25 augustus 1623), art. xii; RAG, GW8-9738/38 (26 september 1623), art. xiii.

52. RAG, GW-9738/31 (kort na 9 januari 1623)

53. RAG, GW8-9738/3 (13 april 1622), art. xxxvii

54. RAG, GW8-9738/41 (26 september 1623), art. xiii

55. RAG, GW8-9737/16 (17 juni 1623), art. vi en RAG, GW8-9738/41 (26 september 1623), art. xiii

56. RAG, GW8-9738/40 (3 juni 1623)

57. RAG, GW8-9737/16 (17 juni 1623), art. vi

58. RAG, GW8-9738/41 (26 september 1623), art. xiii

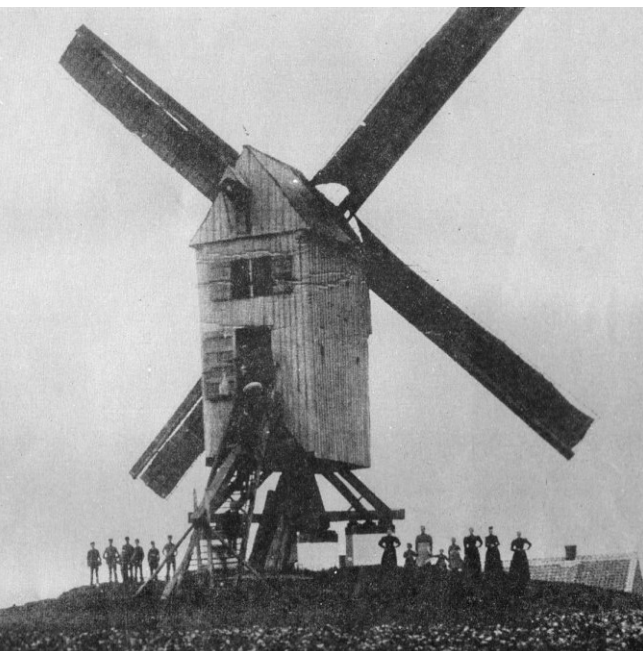
59. Mogelijk was dit Marcq Nimmegheer die ingeschreven staat in het 'terrier' (renteboek) van de watergraaf met vermelding van het jaar 1630: zie RAG, GW6-135. Marcq Nimmegheer was wellicht een broer of neef van Judoca Niemegeerts, de vrouw van Franchois Van Lierde, oudste zoon van Simoen Van Lierde.

60. RAG, GW8-9737/16 (17 juni 1623), art. vi

De molen te Waesberg in Sint-Maria-Lierde

Het proces levert heel wat historische gegevens op over de molen van Keyberg, maar terloops krijgen we ook nuttige informatie over de molen te Waesberg mee. Zoals al gezien, was in 1587, bij de verkoop van de stenen en het materiaal van de vervallen Keybergmolen, Marinus De Meester er molenaar. In datzelfde jaar of kort erna werd hij echter door financiële problemen uit de molen gezet. Of Simoen Van Lierde Marinus De Meester onmiddellijk opvolgde nadat hij noodgedwongen de molen van Keyberg had moeten opgeven, valt moeilijk te achterhalen. In de tweede enkweste (zomer 1621) geeft Joos Ponnet wel een aanwijzing.⁶¹ Hij verklaarde vijf jaar bij Simoen Van Lierde in dienst te zijn geweest op de molen van Waesberg als molenknecht. Hij woonde zelfs in bij het gezin van Simoen. Hij vermeldde dat deze periode 27-28 jaar geleden was. Dat geeft het jaartal 1593-1594. Als dat het einde was van zijn 5 jaar verblijf op de Waesbergmolen, dan komen we voor het begin van zijn verblijf uit op 1588, wat mooi zou aansluiten op de vervanging van Marinus De Meester als pachter van de molen te Waesberg. Simoen was trouwens niet de eerste Van Lierde op de molen te Waesberg. Een van de voorgangers van Marinus De Meester was namelijk Lieven Van Lierde, broer van Adriaen en Simoen Van Lierde.⁶²

Joos Ponnet gaf in zijn getuigenis aan dat Simoen ook heel wat 'instrumenten' van de Keybergmolen had gerecupereerd voor gebruik in de molen te Waesberg. Minstens 1 molensteen, de looper, kwam zeker uit de Keybergmolen (zie hoger). Nog volgens Joos Ponnet kreeg Simoen Van Lierde op de molen te Waesberg minder klanten over de vloer dan voorheen op de molen van Keyberg. Volgens hem lag dat aan de betere ligging van de Keiberg, tussen de dorpen Hemelveerdegem, Sint-Maria-Lierde en Sint-Martens-Lierde. Van de inwoners van die dorpen kreeg Simoen "grootte neerynghe ende callandise".⁶³ Toch bleef Simoen Van Lierde een lange tijd molenaar te Waesberg waar hij dichtbij de molen een woonhuis had.⁶⁴

De Molen van Waesberg te Sint-Maria-Lierde
© Ons Molenheem

Ten westen van dit molenhuis, in het dal van de 'Heulenbroeck' (nu natuurgebied de Uilenbroek), bezat Simoen Van Lierde een stuk (drassig) bosland ('bosch ofte brouckaige') van enkele dagwanden. Na zijn dood verkochten zijn kinderen bomen van deze eigendom om schulden van het 'sterfhuys' te kunnen betalen, naast ook wat koeien, varkens en meubelen uit het molenhuis. Simoens oudste zoon, Franchois, bleef wonen in het ouderlijke huis bij de molen.

De molen te Waesberg echter werd niet meer verder uitgebraat door een van Simoens vier kinderen. Opnieuw Joos Ponnet gaf in zijn getuigenis hierover waardevolle informatie. Hij sprak immers van een 'prijzij' (waardeschatting) van de molen, uitgevoerd na de dood van Simoen Van Lierde door molenmakers Jan Van Lierde uit Aaigem en Jan De Grootte uit Sint-Maria-Lierde.⁶⁵ Zo een prijszij gebeurde telkens bij een wissel van pachters-molenaars. De molen te Waesberg werd door de molenmakers op "tweehondert guldenen ofte d(nij)hon(der)t" geschat volgens Joos Ponnet. De kinderen verkregen de 'baten' (meerwaarde) die de prijszij had opgeleverd. Dat betekent dus ook dat ze de molen niet meer verder pachtten. Wie de nieuwe pachter was, staat niet vermeld in de archiefstukken. Aangezien de dood van Simoen Van Lierde te situeren valt tussen 26 oktober 1620, datum van het laatste procesdocument waaruit blijkt dat hij nog leefde, en 23 juni 1621, datum van het procesdocument

61. RAG, GW8-9737/7 (vanaf 26 juli 1621), f° 15v

62. SAG, Penningkohieren van Sint-Maria-Lierde (1571), f° 15r: "Lieven van Lierde es oock houdende in pachte van mijn heere van Mastaing de coornwintmuelen deser prochie jaerl(icx) voor 24 mudde coorins compt elck mudde zes halsteren sotteghemsche maete tot 18 p. par. elck mudde es tsamen 432 p. par."

63. RAG, GW8-9738/7 f° 17r.

64. Zoals gemeld door meerdere getuigen in de enkweste begonnen op 26 juli 1621: RAG, GW8-9738/7.

65. RAG, GW8-9738/7 f° 18v.

waarin Andries Van Putthem de kinderen van Simoen dagvaardde⁶⁶, moet de prijs en de vernieuwing van de pacht kort na die periode plaatsgevonden hebben. Dit berekende tijdstip van zijn dood correspondeert ook met wat de getuigen meldden in de enkweste van de herfst van 1621. Getuigen vertelden dat Simoen tot aan zijn dood maalde op de molen te Waesberg, volgens de ene een vijf of zes maanden voor die enkweste, volgens anderen goed een jaar.⁶⁷ Simoen stierf niet te Waesberg, maar in het huis van zijn schoonzoon Gheeraerd Van Damme in Sint-Maria-Oudenhove, waar hij ook een uitvaartdienst kreeg.⁶⁸ Dit kon echter niet geverifieerd worden in de parochieregisters van Sint-Maria-Oudenhove. Simoen Van Lierde was dus molenaar van de molen te Waesberg van omstreeks 1588-1593 tot 1620-1621. Hiermee stopt dan ook de informatie die kon gepuurd worden uit de archiefstukken van het proces.

66. Respectievelijk RAG, GW8-9738/12a (26 oktober 1620) en RAG, GW8-9738/9 (23 juni 1621).

67. 5 tot 6 maand: RAG, GW8-9738/14 (12-22 oktober 1621) f° 9r: (getuigenis Jan De Grootte); 1 jaar: RAG, GW8-9738/14 f° 6v (getuigenis Duraert Vander Haegen, 67-jarige landbouwer uit Sint-Maria-Lierde) en RAG, GW8-9737/14 f° 7v (getuigenis Gillis Van Lierde)

68. RAG, GW8-9738/7 (vanaf 26 juli 1621), f° 4r (getuigenis Jan De Bruyne) en f° 9r (getuigenis Gillis Van Lierde).

Besluit

Uit het gehele proces blijkt duidelijk dat de nieuwe heer van de heerlijkheid De Riede mogelijkheden zag om na een zeer woelige periode in de geschiedenis van de Lage Landen de leegstaande molenwal op de Keyberg te Hemelveerdegem opnieuw te gelde te maken. Andries Van Putthem wou een aloude lucratieve inkomstenbron niet alleen opnieuw aanboren, hij wou ook het gedurende lange tijd geleden inkomstenverlies voor de heerlijkheid recupereren. De informatie die dit proces oplevert, toont aan dat continuïteit van uitbating van een molen een belangrijk streefdoel was, maar dat oorlogsvoering, natuurgeweld en ontoereikende financiële middelen vaker dan gedacht in de weg daarvan stonden. Door de schaarsheid aan bronnen, lijken de meeste molens een ononderbroken geschiedenis doorheen de eeuwen te kennen en vallen periodes van inactiviteit tussen de plooiën van de tijd. De bewaard gebleven processtukken geven ons een uniek inzicht in het feit dat dit voor de molen van Keyberg en wellicht voor de meeste molens helemaal anders lag. Voor de molen van Keyberg werd er achterhaald dat er een periode van inactiviteit was voordat Pieter Van Lierde en Adriaen Van Huuckem in 1548 een nieuwe staakmolen bouwden. Door natuurgeweld in de winter van 1585-1586 viel de molen om en begon er opnieuw een periode van inactiviteit. Die duurde door de oorlogssperikelen en de weinig rooskleurige economische toestand tot zeker 1623. Toen besliste Andries Van Putthem na jaren van vruchteloos procederen een nieuwe windmolen op te richten. Wellicht zullen er nadien nog periodes van inactiviteit geweest zijn, maar die zijn door gebrek aan bronnen (nog) niet te achterhalen. Uit het proces is ook gebleken dat een molen een serieuze investering betekende en dat het nog bruikbare materiaal van een vervallen molen gretig afgenomen werd door andere molenaars uit de streek. Dit veronderstelt ook een zeker netwerk van moleneigenaars en -pachters. Wellicht dankzij zo een netwerk kon Simoen Van Lierde vrij snel na de ramp met de Keybergmolen een nieuwe pacht beginnen op de Waesbergmolen. Dat hij deel uitmaakte van de uitgebreide en welgekende molenaarsfamilie Van Lierde zal hierbij zeker geholpen hebben. De gegevens over deze familie en over het netwerk van molenaars die de processtukken opleveren, zal in een vervolgartikel verder verkend worden.

**Bijlage: transcriptie tekst pachtbrief 8 november 1549
(RAG, GW8-9738/18)**

Wij Joos Van Vyle Bailliu ende wettelic maendere van edelen meughenden heere Me(ssieu)r Gabriel De Jausse, Ruddere baron van Ayne, Ber van Vlaanderen, heere van Mastaing / van Ayshove van Massemen Hemelverdeghem Marie Lierde etc Ende datte van zijnder zale hove ende heerliche de van Hemelverdeghem met datter toebehoirt Jan Nuekerman Franchois De Smet Karel Carrijn / Adriaen Neveians ende Jooris De Clerc als manne van leene vanden vorn(oemden) hove ende heerliche de, ten ende dat dese naervolghen(de) dinghen ghedaen waren doen te wetene allen den ghonen die deze p(rese)nte l(ette)ren zullen / sien ofte hooren lesen dat hedent date deser voir ons commen ende ghecomparert sijn in propren personen, edele ende discrete heere Joncheere Simon Du Chasteler heere vanden Rije etc, ter eender zijde ende Pieter / Van Lierde metgaders Adriaen Van Huuckem tsamen ter andere kennen(de) ende verclaerssende de vorn(oemde) Jonckheere Simon den vors(creven) Pietere ende Adriaen bij desen deughdelic uitgegeven hebbende in cheins pachte een half buendre lants geleghen upden muelencoutere, daer in begrepen dertien roen sijnde een partie van svors(creven) Joncheere Simons leene welcke xiii roen sijn den berch daer de muelen upstaet te Landerghem, tvors(creven) / half buendre ende muelenberch zuyd ende west sheerenstrate, noord ende oost an selfs Jonchee(re) Simons goet ende sijn de voirs(screven) xiii te leen gehouden vander vors(creven) zale ende hove van Hemelverdeghem binnen der selve / prochie geleghen, daerup de vorn(oemde) Pieter Van Lierde ende Adriaen Van Huuckem eene coorne wintmuelene ghestelt ende gerecht hebben, ende ditte eenen termin van neghenentneghentich jaren omme de somme / van drie ponden gro(ote)n tsaers, danof deerste jaerscare ende drie ponden gro(ote)n ghefallen ende verscenen sijn te alder heleghe daghe anno duyst vijfhondert achte ende veertich lestled(en) tweeste jaer zal vallen ende / verschinen te alder helege daghe xv neghene ende veertich eerstcom(m)ende. Ende van dan alzo voirts den termin van neghenentneghentich jaren lanc gheduren(de) de betaelinghe van welcken drie pond(en) gro(ote)n tsaers ten / daghe voirscreven de vorn(oemde) Pietere ende Adriaen bij desen beloofden wel ende ghetrauwelicke te doene, altijts in sulcken ghelde als ghemeenlic cours hebben sal binnen den Lande van Vlaenderen met expresser condicie Eerst / dat den wint die de vorn(oemde) Pietere ende Adriaen omme de vorn(oemde) muelene ghecocht ende (ver)creghen hebben van mijnen heere den watergrave van Vlaenderen sal sijn ende bliven toebehoiren(de) den vorn(oemden) Jonchee(re) Simon Du Chasteler / sijnen hoirs ende naercom(m)ers, mids dat de vorn(oemde) Pie(te)r Van Lierde ende Adriaen Van Huuckem te desen kenden ende versclaersden dat sijn den vors(creven) wint (ver)volcht ghecocht ende vercreghen hadden ten behouf prouffite uut laste ende ten / versoucke vand(en) vorn(oemden) Jonchee(re) Simon Du Chasteler al eyst so dat sijn daeromme heurlieder proper pen(n)inghe verscoten ende ghedebourssert hebben als inde vorn(oemde) uutneminghe zo ghedicionert ende besproken wesen(de), de welcke / pen(n)inghen zij bij desen den vorn(oemden) Jonchee(re) deughdelic quitte scelden sonder dat zij noch heurl(ieder) hoirs ofte naercom(m)ers den vorn(oemden) Jonchee(re) Simon sijnen hoirs ofte naercom(m)ers dien angaen(de) vermoghen sullen naermaels danof / yet te heesschene. Ten anderen dat de vorn(oemde) Pie(te)r Van Lierde ende Adriaen Van Huuchem heurl(ieder) hoirs naercom(m)ers ofte eenich van dien den selven cheins pacht ende muelene niet en sullen vermoghen yemand vremts gheenen graet / van hooryen in heurlier versterfte hebben(de), te vercoopen ofte over te latene, dan bij expressen wille ende consente vand(en) vorn(oemden) Jonchee(re) Simon ofte sijnen naercom(m)ers. Nemaer indien de vors(creven) Pieter ende Adriaen ofte heurl(ieder) / hoirs ende naercom(m)ers den vorn(oemden) cheins pacht ende muelene sonder tconsent alsvoren vercocht ofte overghelaten hadden, so souden de vorn(oemde) Joncheere Simon sijne hoirs ende naercom(m)ers vermoghen te nemene den behoirlicken eedt / vanden coopere ende vercoopers ende selve de naeste sijn omme vorn(oemde) muelene te behoudene ende anverdene vor sulcke somme van pen(n)inghen ofte rente als daervoren die vercocht ofte overghelaten zoude sijn, indient den vors(creven) Jonchee(re) / Simon sijnen hoire ofte naercom(m)ers betrefde, ende inden ghevalle de vorn(omde) Jonchee(re) Simon sijne hoirs ende naercom(m)ers de zelve muelene niet en begheerden over te hebbene noch te anverdene, so souden in dat cas de voirs(creven) / Pietere ende Adr(iaen) heurl(ieder) hoirs ende

naercom(m)ers den vorn(oemden) cheins pacht ende muelene diet heurl(ieder) behest vermoghen te vercoopene, over te latene end daermede heurlieder prouffit te doene. Ten derden dat ghedurende den vors(creven) / termin van neghentneghentich jaren de pachters vanden hove ten Rije toebehoiren(de) den vorn(oemden) Joncheere Simon zullen hebben de preheminentie van gheprefereert te sijne int vooren malen upde vors(creven) muelene sonder eenich obstacle / ofte contradictie, ende ghemelt so dat de vorn(oemde) Pie(te)r Van Lierde ende Adriaen Van Huuckem heurl(ieder) hoirs ende naecom(m)ers ofte heurl(ieder) actie hebben(de) den pachters vanden vorn(oemden) hove ten Rije tvors(creven) voren malen weygerden / ofte refuserden, sullen de vors(creven) pachters uuter name vand(en) vorn(oemden) Jonchee(re) Simon sijne hoirs ende naercom(m)ers heurl(ieder) meestere de selve muelene (ver)moghen te doen slutene ende te doen verbiedene daeruppe niet te malene / metten Bailliu vanden hove ende heerlichede van Hemelverdeghe vorn(oemt) ende datte upde hoochste bate, ende ten vierden indien de vorn(oemde) Joncheere Simon sijne hoirs ende naercom(m)ers ten expiren vand(en) vors(reven) cheinspachte / van neghentneghentich jaren den vorn(oemden) Pie(te)r Van Lierde ende Adriaen Van Huuckem heurl(ieder) hoirs ofte naercom(m)ers niet en beliefde tvors(creven) half bundere mid den vors(creven) xiii leens langhere te laten ghebruickene ofte in cheins / pachte uute te ghevene So werden de vorn(oemde) Jonchee(re) Simon sijne hoirs ende naercom(m)ers in dat cas gehouden de vors(creven) muelene met al datter inne wesen zal over te nemene ende den vors(creven) Pie(te)r ende Adriaen heurlieder / hoirs ofte naercom(m)ers daerof betalinghe te doene ter uptimacie ende prisie van zoo mannen meulenmeesters ofte temmerlieden heurl(ieder) dus verstaende dan of elc van partijen sijne drie mannen zal moghen kiezen / voir de betalinghe van welcken cheinspachte van drie pond(en) gro(ote)n tsiaers de vors(creven) Pie(te)r Van Lierde ende Adriaen Van Huuckem bij desen in vormen van staen(de) zekere ende contrepande s[-] lden de vorn(oemde) heurl(ieder) coorene / wintmeulene met alle den toebehoirtten als die ghestaen ende gheleghen is, beloven(de) die te beterne ende niet te argherene zonder dat zij heurl(ieder) hoirs ofte naercom(m)ers die sullen vermoghen af te brekene, doen ofte laten / af brekene daer inne verbinden(de) heurlieder personen ende goedinghen p(re)se)nt ende toecom(m)ende consenteren(de) de selve muelene bij desen te bliven stane totten expirene vand(en) vorn(oemden) termine van xcix jaren ende der / vulder betalinghe vanden vors(creven) cheinspachte. Omme indien de vorn(oemde) Jonchee(re) Simon sijne hoirs ende naercom(m)ers naermaels faulte ofte ghebrec hadden van betalinghen vand(en) vorn(oemden) cheinspachte van eenen jare ofte meer / dat sij tselve heurl(ieder) ghebrec sullen moghen (ver) halen ende recouvreren ande vorn(oemde) muelene metten toebehoirtten bij afwinninghen kersberringhen ende decrete naer de costume vand(en) vorn(oemden) hove ende heerlichede van Hemelverdeghe / in gelijcke zaken onderhoud(en) ende gheobservert. In welcken cheinspacht metten condicien ende bespreken voirscreven Jonchee(re) Pie(te)r Du Chasteler svors(creven) Jonchee(re) Simons broedere hiervan mede compareren(de) als selfs / Jonchee(re) Simons oudste naeste ende apparenste hoyr gheconsentert heeft ende accordert bij desen consenteren(de) voirts de vorn(oemde) Jonchee(re) Simon dat dit jeghenwordich contract ghepassert zij ende blive zonder (pre)indicie / vanden processe ter causen vander vorn(oemder) maelderie alnoch hanghen(de) onghedecidert voir mijne heeren vanden Raede in Vlaenderen tusschen mijnen vors(creven) hee(re) van Hemelverdeghe als heesschere ende hem Jonchee(re) Simon als / verweere ende metten laste van dien. Dit was ghedaen al wel ende wettelic met alle den manijnghen vonnessen ende solemniteyten diere naer de costu(m) e vand(en) vors(creven) hove ende heerlichede van Hemel(er)deg(hem) / toe dienden ende behoire(lick) ghedaen te sijne, behouden altijts in als sHeeren recht, in kennessen der waerheden so hebben wij bailliu ende mannen ghenoeft dese p(re)se)nte l(ette)ren ghearmoyert elc met onsen (ex)pre(sse)n / seghele hier an uuthanghende den achtsten dach van Novembre int jaer ons Heeren duyst vijfhondert neghene ende veertich

Wij Vaernewijc

Joodse onderduikadressen tijdens WOII in Zuid-Oost-Vlaanderen. Een aanvulling

Wouter Van Der Spiegel

Bij een dergelijke inventarisatiepoging (zie het tweede nummer van vorige jaargang) is het bijna onvermijdelijk dat dingen vergeten worden of dat er gegevens onvolledig zijn. Het is een goede basis voor aanvullingen. We zijn dan ook content reeds een reeks bijkomende gegevens te kunnen bezorgen.¹

Onderduikplaatsen in het werkingsgebied van het Land Van Aalst

Aalst

Een interessante en intrigerende figuur vanuit het oogpunt van Joodse onderduikadressen in Aalst is E.H. Gustave DU MOULIN² (° 1907 te Aalst, + 1969 te Welkenraedt). Niet alleen omdat hij priester was, maar ook de zoon van een bekeerde rabbijn. En dus de ideale tussenpersoon om tijdens WO II Joodse personen aan een veilig onderkomen te helpen. Hij woonde in de Nieuwstraat 50, richting Vredesplein. Dus ook niet zo ver van het internaat van de broeders de Deo in de Ridderstraat, waar tijdens WO II diverse Joodse jongens tijdelijk een veilig onderkomen kregen.³ Vanuit zijn slaapkamer kon hij het torentje van de kapel van de broeders de Deo zien en via het Alfred Kelderstraatje was hij slechts twee straten verwijderd van de ingang in de Ridderstraat. De kans dat hij broeder Amandus, de drijvende kracht van het juvenaat, kende is dus groot.

Gustave was de zoon van Louis Charles du Moulin (° Antwerpen, 1868), een bekeerde rabbijn, en Callebaut Octavia (° Aalst, 1881). In 1901 waren ze in Aalst gehuwd. Ze woonden in de Esplanadestraat 26 en kregen drie zonen: Jules (° 1903), Fernand (° 1906) en Gustaaf (° 1907). In 1910 verhuisden ze naar Schaarbeek. Gustaaf werd blijkbaar in het Frans opgevoed.

In 1929 zijn ze vanuit Schaarbeek terug verhuisd naar Aalst, Nieuwstraat 50.⁴ Octavia Callebaut was katholiek en Louis Charles was toen geen rabbijn meer, maar bediende en daarna handelaar in dameshoeden.⁵

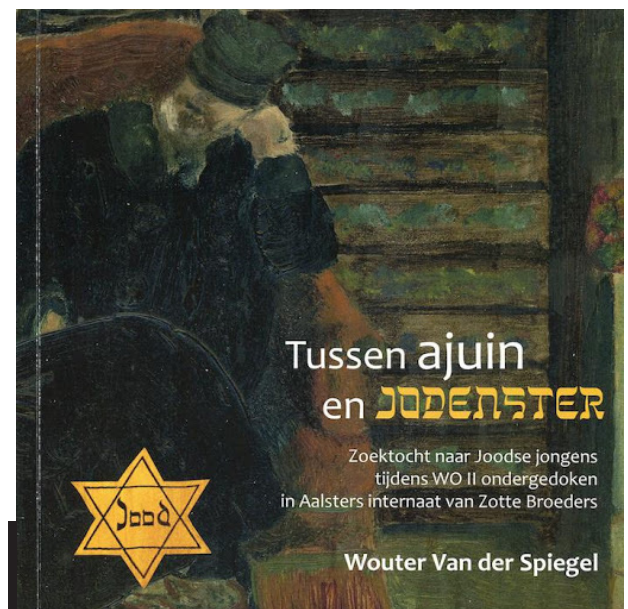
1. We danken alle mensen die zorgden voor aanvullingen en correcties op het artikel: Ben Vermoesen over Affligem, Jozef Paternoster over Denderhoutem, Marc Van Der Haegen over Ninove, Marcel Cock over Iddergem, Louis en Anne-Marie De Cock-Vanden Herrewegen over Moerbeke en Geraardsbergen, Kristoff Van Santen over Ophasselt, Guy De Noyette over Roborst, Cynthia en Urbain Braems over Sint-Goriks-Oudenhove.

2. <https://www.odis.be/hercules/search2.php?searchMethod=simple&search=Gustave%20du%20moulin>; Erik Meeussen. Gustave du Moulin. In: *ODIS*. Record last modified date: 15 augustus 2013. Available from World Wide Web: http://www.odis.be/lnk/PS_11055.

3. W. VAN DER SPIEGEL. *Tussen ajuin en Jodenster*. Aalst, 2019.

4. Op hetzelfde adres woonden ook nog de broer van Gustaaf: Jules Du Moulin (° Aalst, 1903) en diens vrouw Amelie Debruyne (° Schaarbeek, 1900) en hun twee zonen, Louis (° Molenbeek, 1923) en Lucien (° Molenbeek, 1925). Jules was dagbladschrijver van beroep.

5. Opmerkelijk is dat ze in 1939 verhuisde naar Mechelen, mogelijks omdat haar zoon daar onderpastoor geworden was.

Gustaaf ging naar het grootseminarie in Mechelen (sept. 1929) en behaalde het diploma kandidaat wijsbegeerte en letteren en het diploma licentiaat politieke en sociale wetenschappen. Op 10/6/1933 werd hij priester gewijd te Mechelen door kardinaal Van Roey. Een eremis vond plaats in de Sint-Martinuskerk te Aalst op 11/6/1933.⁶ Van 1933 tot 1939 was hij priester-leraar aan het Antwerpse Sint-Lievenscollege, waar hij Frans gaf. Pas in 1936 verhuisde hij officieel naar Antwerpen, nl. Kasteelplein, waar het aartsbisschoppelijk Sint-Lievenscollege gevestigd is. Dit was één van de eerste volledig Nederlandstalige katholieke scholen in Vlaanderen. Tijdens WO II had het een zwart etiket.⁷

Vanaf eind maart 1939 was hij onderpastoor van de Sint-Pieter en Sint-Paulusparochie in Mechelen, tot 1955. In 1939 verhuisde zijn moeder naar Mechelen (Leegheid), mogelijks inwonend bij haar zoon. Hij was er directeur van de Sint-Pietersvaktekenschool en proost van de katholieke jeugdbeweging, KAJ/VKAJ St-Pieters. Van 1955 tot 1961 was hij secretaris van de pauselijke missiewerken, Missio. Vanaf 1961 was hij residerend priester te Basse-Bodeux, deelgemeente van Trois-Ponts.

Hij was zeer actief in het KBI, *Katholiek Bureau voor Israël*,⁸ onder andere als bestuurslid. Dit was midden 1936 opgericht in Antwerpen door enkele katholieke intellectuelen met als doel 'de strijd aan te binden tegen het antisemitisme, dat ook in ons land op schrikbarende wijze veld wint'. Maar ook toenadering bewerken tussen katholieken en 'Israëlieten', vooral via spreekbeurten. Hoewel de oprichters, Camille VAN DEYCK en Betsie HOLLANTS, aan de toenmalige opperrabbijn Wiener lieten weten dat de bedoeling geen bekeringswerk was, stond voor Gustave Du Moulin de bekering van de Joden centraal. Maar hij wees ook op de plicht van de christelijke naastenliefde voor de vervolgte Joden en waarschuwde voor het -ook in België de kop opstekende- eng nationalisme.⁹ Zo besloot hij een interview in *De Morgenpost* met de woorden: 'Publiceer het als het kan dienen om klaarheid te brengen, om te doen inzien dat het onwaardig, onlogisch, onchristelijk is Joden om hun Jood-zijn te vervolgen'.¹⁰

Het KBI gaf ook hulp aan Joodse vluchtelingen. Het werd in 1938 opgeheven door kardinaal VAN ROEY uit schrik dat het net anti-Joodse reacties zou uitlokken en ook onder invloed van meer traditionele katholieke

geestelijken. Het is merkwaardig dat een gelijkaardig scenario zich op een hoger niveau reeds tien jaar eerder had afgespeeld: in februari 1926 was de Amici Israël-beweging (*Opus Amicorum Israël*)¹¹ opgericht door Francisca VAN LEER (° 1892, + 1953), een Nederlands-Joodse vrouw die zich tot het katholicisme had bekeerd, en E.H. Anton VAN ASSELDONK (° 1892, + 1973), generaal-overste van de Kruisheren in Rome. Het doel van deze beweging was de verzoening tussen de katholieke kerk en de Joden via gebed en voordrachten. Enigszins dubbelzinnig was een nevendoel de bekering van Joden. Francisca Van Leer gaf ook ca. 200 conferenties in Vlaanderen over dit thema. In de katholieke wereld werden de Joden toen nog beschouwd als de 'Christusmoordenaars'.

6. *De Volksstem*, 9 juni 1933, p. 3 (via Digitaal krantenarchief Aalst).

7. BLOMME, H. *Scholen met een zwart etiket. Sint-Ludgardisschool, Sint-Lievenscollege en Xaveriuscollege te Antwerpen, 1940-1950*. UGent, 2009-10. Via https://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/457/697/RUG01-001457697_2011_0001_AC.pdf

8. L. SAERENS, *Vreemdelingen in een wereldstad. Een geschiedenis van Antwerpen en zijn joodse bevolking (1880-1944)*, p. 357-359.

9. L. SAERENS, *Vreemdelingen in een wereldstad. Een geschiedenis van Antwerpen en zijn joodse bevolking (1880-1944)*, p. 435.

10. *De Morgenpost*, zo. 26/4/1936, p. 1 en 5. Dit was een plaatselijke, Antwerpse editie van *De Standaard*, met op de voorpagina hetzelfde logo (AVV/VVK).

11. M. MACINI, *L'Eglise à l'épreuve des juifs: l'abolition d'Amici Israël (1926-1928)*. 2014.
L. SAERENS, *L'attitude du clergé belge à l'égard du judaïsme (1918 - 40)*. - R. VAN DOORSELAER, *Les Juifs de Belgique*, p. 136-138. Brussel, 1994.

Foto E.H. Du Moulin als KAJ-proost
© archief Gazet van Antwerpen

In maart 1928 werd deze beweging door het Heilig Officie in Rome afgeschaft omdat het mogelijks het antisemitisme zou kunnen aanwakkeren... Toenmalig paus PIUS XI (1922 - 1939) veroordeelde nochtans het antisemitisme in zijn encycliek *Mit brennender Sorge* (1937) en stelde in een herderlijk schrijven van april 1938 dat 'het antisemitisme een onsympathieke beweging is waaraan wij christenen geen deel kunnen hebben'.

Tijdens WO II was E.H.G. DU MOULIN betrokken bij het verzet als oprichter van het sluikblad *La Belgique Indépendante-België Onafhankelijk* (1940-1944), dat bij hem thuis gedrukt werd.¹² Hij was ook lid van de Geheime Inlichtingendienst en aalmoezenier van het Geheim Leger. Hij werd aangehouden door de Duitse bezetter op 22/6/1942 en als politiek gevangene pas vrijgelaten uit het concentratiekamp op 3/5/1945. Hij ontving de eretekens 'kroonorde ridder met palm' en 'oorlogskruis 1940-45'.

Toeval bestaat niet en berust meestal op een samenloop van omstandigheden. Zo is het opvallend dat in de Nieuwstraat 48, dus het huis naast de familie Du Moulin, Jacob AGSTERIBBE (° Amsterdam, 1905 – zoon van Rachelz Machteld GOLDBERG) woonde, met diens dochtertje Bibiana Bernadette (° Aalst, 1931) en zoontje Wouter (° Aalst, 1933). In 1929 was hij geïmmigreerd in België en had hij zich in Gent gevestigd. Zoals vader Du Moulin was ook Jacob Agsteribbe gehuwd met een katholieke vrouw, Victoria Vande Sompel (° Gentbrugge, 1904), en had hij zich ook bekeerd tot het katholicisme. In 1931 was hij vanuit Gent naar Aalst gekomen en in 1940 zijn ze verhuisd naar Etterbeek, Brussel.¹³

12. L. SAERENS, *Vreemdelingen in een wereldstad. Een geschiedenis van Antwerpen en zijn joodse bevolking (1880-1944)*, p. 690.

L: Jodenregister © Joos Museum, België
R: Ingeschreven Josen arrondissement Aalst © SAA

REGISTRE DES JUIFS
JODENREGISTER
Vol. 212.e 72

Nom : **AGSTERIBBE**
Prénoms : **Jacob**
Voornamen : **Jacob**
Na à : **Amsterdam**
Geboren te : **Amsterdam** le **7 juillet 1905**
den

Commune : **Bellemeuse**
Gemeente : **meuse**
Adresse : **meuse 12**
Commune : **Bellemeuse**
Gemeente : **meuse**
Adresse : **meuse 12**

Profession : **linguiste** Nationalité : **Néerlandais** Religion : **catholique**
Beruf : **linguist** Nationaliteit : **Nederlands** Godsdienst : **w.**

État civil : **époux**
Burgerstand : **getrouwd**
No à : **Amsterdam** le **18 juin 1905**
No à : **Amsterdam** le **11-9-**
No à : **Amsterdam** le **11-9-**
No à : **Amsterdam** le **11-9-**
No à : **Amsterdam** le **11-9-**
No à : **Amsterdam** le **11-9-**
No à : **Amsterdam** le **11-9-**
No à : **Amsterdam** le **11-9-**
No à : **Amsterdam** le **11-9-**
No à : **Amsterdam** le **11-9-**

Arrivé en Belgique le **sept 1929** venant de **Amsterdam**
Immigré en Belgique le **sept 1929** venant de **Amsterdam**

Résidences successives en Belgique :
1. **Gand**
2. **Aalst**
3. **Muselle**

Declaré à : **Muselle** le **20-12-** 1940
Verklaard te : **Muselle** le **20-12-** 1940

Signature : **J. Agsteribbe**
Handtekening van : **J. Agsteribbe**

ARRONDISSEMENT - AALST

naamlijst der in de steden en gemeenten van het Arrondissement gevestigde JODEN.

Gemeente	Naam en Voornaam	Nationaliteit	Gebortedatum
Aalst	Roth Simon	Poel	12.5.1908
"	Schwaerstein Regina	belg	1.9.1912
"	Chilerot Felix	Rus	1.3.1908
Geeraardsbergen	Jacoby Levi	Nederlander	3.12.1880
"	Goster Rosa	"	7.8.1883
"	Jacoby Asser	belg	30.11.1904
"	Jacoby Rebecca	Nederlandsche	4.1.1906
"	Jacoby Rosine	"	15.3.1915
"	Fischowitz Raphaël	belg	16.1.1882
"	Van laethem Léontine	"	26.3.1886
St.Lievens-Houtem	Goldschmidt Arthur	Duitscher	25.6.1870
"	Wurms Simon-Philippe	belg	30.10.1870
Zottegem	Sleiberg Meschulim-Ghaim	geene	1.3.1907
"	Giniewski, Rachel	sonder	7.3.1914

Van beroep was hij linotypist (drukker) en boekhandelaar. Zij werden niet gedeporteerd door de Duitse nazibezetters, in tegenstelling tot Elias Agsteribbe (° Amsterdam, 1890), Betje Agsteribbe (° Amsterdam, 1890), Jonas Agsteribbe (° Amsterdam, 1892) en Simon Agsteribbe. Zij werden respectievelijk met Transport XXIIA, XV, XVII en VI vanuit de Dossinkazerne in Mechelen naar Auschwitz afgevoerd.

Van Benjamin PYTEL hadden we reeds vermeld dat hij in de Albrechtlaan een veilig onderkomen had gevonden. Nu kunnen we het exacte adres toevoegen: Albrechtlaan 36, bij Gaston DE ROOVER en Erna CLAUS. Evenals de periode: van begin 1943 tot oktober 1944. Beiden waren bij de weerstand en Gaston is een tijd krijgsgevangene geweest.

Zoals vermeld, werd Sarah -Suzanne- VITORGE en haar moeder ondergedoken door Joseph VAN DE PERRE uit de Jan Bijlstraat. Dat dit geen toeval was, werd ondertussen duidelijk: Joseph was actief bij het verzet, namelijk *Groep G* en hield zich vooral bezig met het verspreiden van sluikpers. Ook zoon Pieter-Frans (° 1927) was bij de Weerstand, namelijk het Onafhankelijkheidsfront (OF, sector I, ondersector L). De echtgenote van Joseph heet Alexandria HEMELINCKX en niet Memelinckx zoals verkeerdelijk vermeld.¹⁴

Andere gemeenten uit het werkingsgebied van het Land Van Aalst

Denderhoutem: deelgemeente van Haaltert

In het ouderlijk huis van Jozef Paternoster op Ter Linden, nabij de Ninoofse steenweg, hadden Abraham BREMER (° 1889) en Keetje WIJNSCHENK (° 1889) op het einde van WO II een onderkomen gevonden. Dit was een Nederlands Joods koppel afkomstig uit Amsterdam. De familie van beiden was grotendeels gedeporteerd naar Auschwitz en daar omgekomen.¹⁵ Ze zaten oorspronkelijk ondergedoken in Nederlands Limburg bij een boerenfamilie. Maar op het einde van de oorlog werd er in het Maasgebied nog hard gevochten. Er is toen een ganse groep Nederlanders uit Noord-Limburg naar deze regio gevlucht. Jozef PATERNOSTER was toen een knaap van tien-elf jaar en sprak hen aan als 'oom André' en 'tante Kitty': 'Hij was ongeveer 50 jaar, vastgoedmakelaar en zeer strikt gelovig. Hij mocht op de sabbat niets doen en maar een beperkt aantal stappen zetten. Zijn broer, Salomon (° 1896), logeerde bij mijn tante Emérance in de Poel in Denderhoutem, maar tegen hem sprak hij niet want hij was niet religieus, hij noemde hem zelfs 'afvallig'... Na de oorlog zijn ze nog tot 1946 bij ons gebleven want ze waren alles kwijt'.¹⁶

Nederbrakel: deelgemeente van Brakel¹⁷

Leon CHARIN vond als apotheker een veilig onderkomen tijdens WO II in de apotheek van Armand VAN DEN DOOREN en Paula DENIE in de Neerstraat 30. Opmerkelijk is dat Leon tijdens de nazibezetting gewoon meehielp in de apotheek, in het centrum van de gemeente.

Ook Leo KRAUTSENGEL, een chocoladefabrikant uit Antwerpen, en zijn echtgenote Mali, van Poolse origine, zouden in Nederbrakel een onderduikadres gehad hebben via Albert OTTOY. In het vorige artikel hebben we het veilig onderkomen van hun zoontje Maxime (° 1939) en dochttertje Nelly (° 1940) KRAUTSENGEL kunnen situeren in Erondegem bij de familie De Winne. Ouders en kinderen zaten dus wel een eind van elkaar verwijderd.

13. De jongste dochter, Engelberta, werd daar geboren (juli 1940).

14. Kazerne Dossin, KD_00607, Archives du Comité d'Hommage des Juifs de Belgique à leurs Héros (1980-1981).

15. Van Abraham Bremer kwamen 3 broers en 2 zussen om in de Poolse vernietigingskampen: Joseph (° 1883, + Sobibor 28/5/1943), Meijer (° 1885, + Sobibor 28/5/1943), Aaltje (° 1887, + Auschwitz 17/9/1942), Simon (° 1891, + Auschwitz 4/9/1942) en Mathilda (° 1893, + Auschwitz 8/4/1944). http://www.bremermispoge.nl/nederlands/bremer_abraham_629.html Van Keetje Wijnschenk overleefde een broer en een zus de Holocaust niet: Rosette (° 1881, + Bergen Belsen 31/12/1944) en Simon (° 1896, Sobibor 11/6/1943). http://www.bremermispoge.nl/nederlands/wijnschenk_keetje_630.html

16. Telefonisch contact met Jozef Paternoster, januari 2021.

17. Het toenmalige Nederbrakel. Kazerne Dossin, KD_00607, Archives du Comité d'Hommage des Juifs de Belgique à leurs Héros (1980-1981).

Erpe: deelgemeente van Erpe-Mere

De echtgenote van Edouard STIBBE die -zoals vermeld- via Louise EEMANS uit de Molenstraat te Aalst bij de familie Robert DE RIDDER onderdak vond, was mevr. BLOCH. Het was via de broer van Louise Eemans, die bij het Verzet actief was, dat ze aan valse identiteitspapieren waren geraakt.¹⁸

Geraardsbergen

De volgende personen waren ingeschreven in het Jodenregister dat elke gemeente moest bijhouden: JACOBY Levi (° 1880, Nederland), JACOBY Asser (° 1904, België). Geen van beiden komt voor op de deportatielijsten van de Kazerne Dossin. Levi werd niet gedeporteerd, maar overleefde WO II niet: in de nacht van 4 aug. 1942 verongelukte hij. Asser kon onderduiken in Gent en zo de Holocaust overleven.¹⁹ De vrouw van Levi, Rosa COSTER, en hun twee dochters werden zoals vermeld wel gedeporteerd (Transport XI).

FISCHLOWITZ Raphaël (° 1882, België). Komt niet voor op de deportatielijsten van de Kazerne Dossin. Zijn halfzus, pianolerares Isabelle (Elza) FISCHLOWITZ, was niet ingeschreven in het gemeentelijk Jodenregister, maar werd -zoals vermeld in het vorige artikel- wel afgevoerd naar Auschwitz met Transport XXVI (eind juli 1944). Zij werd verraden, vermoedelijk omdat ze weigerde Duitse soldaten te huisvesten in haar huis op de Vesten, nr. 76.

VAN LAETHEM Leontine (° 1886, België). Komt niet voor op de deportatielijsten van de Kazerne Dossin.²⁰ Raphaël was in 1933 met Leontine hertrouwd. Het feit dat hij met een Vlaamse gehuwd was en een gerespecteerd fabrikant van petten, die bovendien commandant was bij de vrijwillige brandweer en bestuurslid van diverse Geraardsbergse verenigingen, zorgde ervoor dat hij WO II kon overleven zelfs zonder onder te duiken.²¹

De naam van de Joodse leerling die in het Sint-Catharinacollege les volgde tijdens het derde trimester van het schooljaar 1943/44 kon niet terug gevonden worden.²²

Hans SPICHLER (° 1900, Polen) en diens echtgenote Kraindl Claire KOHN (° Hongarije) hadden een confectie-atelier in Brussel. Tijdens WO II konden ze onderduiken in Geraardsbergen bij hun werknemer Edgar 'Eddy' DE ROECK en diens moeder Marie Madeleine MALLET, Lessensestraat 101.²³ Zoals vermeld in het vorige artikel zat hun dochtertje, Marguerite SPICHLER (° 1931), verborgen in Hondzocht, gehucht van Lembeek (in 1977 gefusioneerd met Halle) bij Mathilde POPELEU.

Meerbeke: deelgemeente van Ninove

Simon KRYGIER werd geholpen door Elvire D'HERDE, Nieuwstraat 18.²⁴

Moerbeke: deelgemeente van Geraardsbergen

De onderduikplaats van Mireille KAROLINSKI lag in Moerbeke en niet in Viane. Haar ouders, Salomon KAROLINSKI (° 1908, Polen) en Elisabeth ORCHER (° 1912, Polen) waren actief in het Verzet in België, maar werden gevangen genomen en met Transport IV in augustus 1942 gedeporteerd naar Auschwitz.

Er verbleef ook een zekere Hanna, een Joods meisje uit Nederland afkomstig, bij Victor FELIX, burgemeester van 1939 tot 1943.²⁵

18. Kazerne Dossin, KD_00607, Archives du Comité d'Hommage des Juifs de Belgique à leurs Héros (1980-1981).

19. M. VAN TRIMPONT. *De Geraardbergse Joden die verdwenen in Auschwitz*. – *Gerardimontium*, 2009, nr. 225, p. 21-22.

20. <https://joodsactueel.be/2010/04/07/11349/>

21. M. VAN TRIMPONT. *De Geraardbergse Joden die verdwenen in Auschwitz*. – *Gerardimontium*, 2009, nr. 225, p. 17-19.

22. G. VAN BOCKSTAELE, e.a. *Van scholaster tot principaal. Het Sint-Catharinacollege van Geraardsbergen en zijn voorgeschiedenis (1437-1989)*.

23. L. en A.-M. DE COCK-VANDENHERREWEGEN. *De moeder van Eddy en het Joodse echtpaar Spichler-Kohn in Geraardsbergen tijdens WO II*. – *Gerardimontium*, 291, mei-juni 2020, p. 15 -20.

24. Kazerne Dossin, KD_00607, Archives du Comité d'Hommage des Juifs de Belgique à leurs Héros (1980-1981).

25. L. en A.-M. DE COCK-VANDENHERREWEGEN. *De Joodse Mireille Karolinski in Moerbeke ondergedoken (1942-44)*. – *Gerardimontium*, 285, mei-juni 2019, p. 21 -28.

Ninove

Van de familie MOSKOVIC (zonder z) vond zoon Arnost (° 1933) onderdak op het Achturenplein bij vader Victor WINDENS en moeder Adeline VAN VARENBERGH en hun tienerzoon Edmond Windens. Later werd ook de moeder van Arnost daar opgevangen. Het gezin Windens bestond niet uit tien maar uit vier personen. Livia MOSKOVIC werd ondergedoken bij de dochter Yvonne WINDENS die toen al oorlogsweduwe was met twee kinderen en woonde in de Nederwijk.²⁶

26. Mail van Marc Van Der Haegen.

27. Kazerne Dossin, KD_00607, Archives du Comité d'Hommage des Juifs de Belgique à leurs Héros (1980-1981).

28. Kazerne Dossin, KD_00607, Archives du Comité d'Hommage des Juifs de Belgique à leurs Héros (1980-1981).

Nukerke: deelgemeente van Maarkedal

In 1980 werd Anna VAN DE PUTTE, weduwe van Florent DE VOS, met haar kinderen Andrea en André, uitgenodigd in Vorst-national voor een herdenkingsplechtigheid georganiseerd door het 'Huldecomité van Belgische Joden aan hun Redders'. Tussen 1941 en de bevrijding in september 1944 hebben ze verschillende families een tijdelijk veilig onderkomen verschaft in een woonhuis naast hun hofstede. Het gaat om Emiel VAN DAELE uit Kapelle-op-den-Bos met zijn echtgenote, hun kind en zijn ouders; Eugène NIZOI en zijn vrouw uit Hoboken; en Jos. LAMOT uit Schaffen met zijn vrouw, hun twee kinderen en zijn ouders.²⁷

Ophasselt: deelgemeente van Geraardsbergen

Ook in Ophasselt is er een Joods meisje verstoppt geweest, namelijk in de boerderij van Amedé VAN HEGHE en Maria MORNIE in de Alfonslaan 18 (toen 'den Dries'). Dit gebeurde via een Brusselse dame die verschillende Joodse kinderen aan een onderduikadres geholpen heeft.

Orroir: deelgemeente van Mont-de-l'Enclus (Hen.)

In het vorige artikel werd uitgebreid bericht over het onbaatzuchtige hulp van de zusters LAURIER in hun pension te Orroir waar acht Joodse kinderen een veilig onderkomen vonden. Raymond BRONNER werd toen vermeld als één van die acht, maar dit moet zijn: Raymonde BRAUNNER.²⁸

Familie Van Heghe-Mornie met Joods meisje in Ophasselt

© foto K. Van Santen

Roborst: deelgemeente van Zwalm

In een villa gelegen in de huidige Borstekouterstraat nr 73 (vroegere Stationsstraat) leefde er tijdens WO II enige tijd een Joods koppel ondergedoken. Aan de zijkant van het huis (langs de Herpelstraat) was er een opening in de haag gemaakt, langswaar zij ongezien binnen en buiten gingen. Op een zekere avond had een -ondertussen overleden- buurman een gesprek met de Joodse man, die hem liet weten dat zij de volgende morgen naar Brussel dienden te gaan om documenten in orde te maken. 's Morgens vroeg namen zij de trein naar de hoofdstad. Volgens de buurman heeft hij het koppel sindsdien nooit meer gezien. Blijkbaar zat er een verklikker op dezelfde trein die hen bij het afstappen in het Zuidstation te Brussel zou aangeduid hebben aan de Gestapo, die hen in het station opwachtte en arresteerde.²⁹

Ronse

In het pension van de zusters LAURIER te Orroir vond ook Armand SILBERSTEIN -zoals vermeld- een veilig onderkomen, maar zijn moeder, Regina SCHULL, zat ondergedoken in het naburige Ronse.³⁰

Mr. PLAUTE en diens echtgenote, mevrouw KOSTERICH, vonden tijdens WO II ook een veilig onderkomen in Ronse. Meer bepaald bij de familie Edgar PECRIAUX-CUISET Emilienne en dochter Oscarine. Edgar was actief bij het Verzet en een tijdje aangehouden door de nazi-bezetter. Mijnheer en mevrouw Plaute-Kosterich waren ondergedoken na een razzia in Schaarbeek waar ze woonden in de Avenu Louis Bertrand. Bij die razzia was een bedlegerige Joodse buurvrouw, mevr. VEYS, aangehouden door de Duitse nazibezetters.³¹

Ruien: deelgemeente van Kluisbergen

In het pension van de zusters LAURIER te Orroir vonden acht Joodse kinderen dus een veilig onderkomen. Dit liep echter niet altijd van een leien dakje. Zo moest de twaalfjarige René KNOLL op het einde van de oorlog in allerijl naar een andere schuilplaats gebracht worden omdat ze gewaarschuwd waren over een verklikking. Voor René werd een nieuwe onderduikplek gevonden bij het echtpaar René BERRA-SOBRIE in de Grote Herreweg 24 in Ruien, waar hij ca. twee maanden verbleef. René was een neef van Anna LAURIER.³²

Ook Arthur en Gaby SILBERMAN werden tijdelijk overgebracht naar een veiliger schuiloord, namelijk naar café 'In den Groenen Boom' bij weduwe René VAN MEERHAEGHE-LEPEZ Odille en haar drie kinderen.³³

Schendelbeke: deelgemeente van Geraardsbergen

Henri WEICHSELBAUM (° 1938, Brussel) leefde hier met de valse naam Henri DE VOS ondergedoken van 1942 tot 1946 bij Pius DANEELS en Gabriëlle HERREGODTS. Zij hadden een bierhandel op de Dries, Pijlekaartstraat nr. 24. Zijn ouders, Lezor Leon WEICHSELBAUM (° Tsjechië) en Sprinka Sabine HIMMELSCHEIN (° Polen), moesten door de razzia's in Brussel regelmatig vluchten en verhuizen. Daarom besloten ze hun zoon op een veilige plek onder te brengen.³⁴

Sint-Goriks-Oudenhove: deelgemeente van Zottegem

De ondergedoken Joden verbleven niet in een grote boerderij op de afgelegen Wolvenhoek zoals in het vorige artikel vermeld, maar veel dichterbij de dorpskom, namelijk in de Smisstraat nr. 7. In het ouderlijk huis van Urbain BRAEMS, naast café

29. Guy De Noyette, voorzitter Heemkring Zwalm, mail 20/1/2021.

30. Kazerne Dossin, KD_00607, Archives du Comité d'Hommage des Juifs de Belgique à leurs Héros (1980-1981).

31. Kazerne Dossin, KD_00607, Archives du Comité d'Hommage des Juifs de Belgique à leurs Héros (1980-1981).

32. Kazerne Dossin, KD_00607, Archives du Comité d'Hommage des Juifs de Belgique à leurs Héros (1980-1981).

33. Kazerne Dossin, KD_00607, Archives du Comité d'Hommage des Juifs de Belgique à leurs Héros (1980-1981).

34. L. en A.-M. DE COCK-VANDENHERREWEGEN. *Van Henri Weichselbaum naar Horry De Vos en terug: een ondergedoken Joodse jongen in Schendelbeke (1942-46)*. – *Gerardimontium*, 290, maart-april 2020, p. 23 -27.

Smeken, vond een oudere Joodse dame (circa 70 jaar) uit Brussel en haar zoon (circa 40 jaar), Jean RYDER (° circa 1902, + 1978) een veilig onderkomen. Ze verbleven op de bovenverdieping in een kamer. Ze kwamen in Sint-Goriks terecht via connecties in de textielsector.

35. J. DE SWAEF en G. DE NOYETTE. Het beklievende oorlogsverhaal van Urbain Braems. – *Zwalmgalm*, 2015, nr. 1, p. 26 – 30.

Vader Firmin Braems ging als ‘handschoenuitgever’ regelmatig met de trein naar Brussel om leder aan te kopen. In Sint-Goriks waren er toen nog veel vrouwen die wat bijverdienden door handschoenen te stikken en af te werken. F. Braems verdeelde het leder en bracht de afgewerkte handschoenen naar Brussel. Eén van zijn klanten in de Avenue van Volxem in Vorst had net bericht ontvangen van de nazi-bezetter dat ze zich moesten aanmelden in de Dossinkazerne in Mechelen en op konvooi zouden gezet worden (1942). Diens echtgenote Rachel had de Zwitsers nationaliteit en was met dochtertje Eliane naar daar kunnen ontkomen. F. Braems was zo onder de indruk dat hij Jean Ryder en diens moeder Hanna overtuigde om bij hen onder te duiken.³⁵

Urbain Braems (° 1933): ‘Tijdens de oorlog wist ik niet dat mijn ouders die Joodse personen onderdak verleenden. Maar op een dag was ik op ons koerke uiteraard terug aan het voetballen. Ik probeerde steeds mijn record te verbeteren in het koppen met de bal naar een fictieve goal. Plots zag ik uit een venster op de bovenverdieping een man met zwart haar naar mij kijken. Hij trok zijn hoofd snel terug, maar ik had hem gezien. Ik liep naar mijn moeder om het haar te vertellen, ik was toen 9 jaar. Mijn moeder streed dit af en zei dat het inbeelding was. Ik ben dan diverse dagen bij mijn grootouders gaan slapen, in café ‘In ’t Gemeentehuis’ naast de kerk van Sint-Goriks,

Rechts op de voorgrond het ouderlijk huis van U. Braems, Smisstraat 7
© foto W. Van der Spiegel

omdat ik bang was en overtuigd was echt iemand gezien te hebben daar boven. Uiteraard kreeg ik na de oorlog de uitleg van mijn moeder dat ik gelijk had'.

In juli 1944 was er een Engels vliegtuig neergestort en de bemanning was in de buurt van de Bostmolen (tussen Roborst, Strijpen en Sint-Goriks) terecht gekomen. Deze Engelse soldaten moesten zich verstoppen in de velden of bij boeren in de buurt want er werd door de Duitsers vanuit de Kommandatur in Geraardsbergen een razzia georganiseerd. Alle huizen in de omgeving (Strijpen en Sint-Goriks-Oudenhove) werden onderzocht op weggestoken Engelse soldaten.

U. Braems: 'Bij mij thuis verstopten meneer Ryder en zijn moeder zich in de kelder in een door mijn vader gemaakte nis met een geheime ingang via een kast. De bovenkamer werd in allerijl vrijgemaakt door mijn moeder die het materiaal van de Joodse familie verborg. De Duitse soldaten onderzochten het huis en ook de kelder, maar vonden de Joden gelukkig niet. Dit was heel spannend want mijn moeder stond met haar rug rustig tegen de kast. Alles is gelukkig goed afgelopen, de Joodse familie werd niet gevonden. Ik zou het vermoedelijk anders niet hebben kunnen navertellen. Later werden mijn vader en moeder (Marie Vande Velde) door de Joodse gemeenschap uitgenodigd -met vele andere Belgen- voor wat ze tijdens de oorlog gedaan hadden voor die Joodse mensen. Ze ontvingen een erkenningsmanifest op 5 mei 1946, een eerbetoon van de Raad der Joodse Verenigingen in 1947 en een 'hulde van de Joden aan hun Helden en Redders' op 12 december 1980'. Na de oorlog keerde J. Ryder met zijn moeder terug naar Brussel, Sint-Genesius-Rode. Zijn vrouw was uit Zwitserland teruggekeerd en had de Holocaust ook overleefd.³⁶

Sint-Lievens-Houtem

Twee personen waren ingeschreven in het Jodenregister van de gemeente: GOLDSCHMIDT Arthur (° 1870, Duitsland) en WURMS Simon-Philippe (° 1870, België). Geen van beiden komt voor op de deportatielijsten van de Kazerne Dossin en overleefden dus waarschijnlijk WO II.³⁷

Zottegem

Van Charlotte KLIPSTEIN hadden we reeds gemeld dat ze via Julia ROMAN en Elvire DEVOS begin 1944 een tijdje in Zottegem had verbleven in het ouderlijk huis aan de Meerlaan. Nu blijkt dat haar vriendinnen haar ook bestaansmiddelen bezorgden en instonden voor contact met haar familieleden. Ze waren via hun adres in Gent (Tuinwijklaan 5) met haar in contact gekomen.³⁸

Besluit

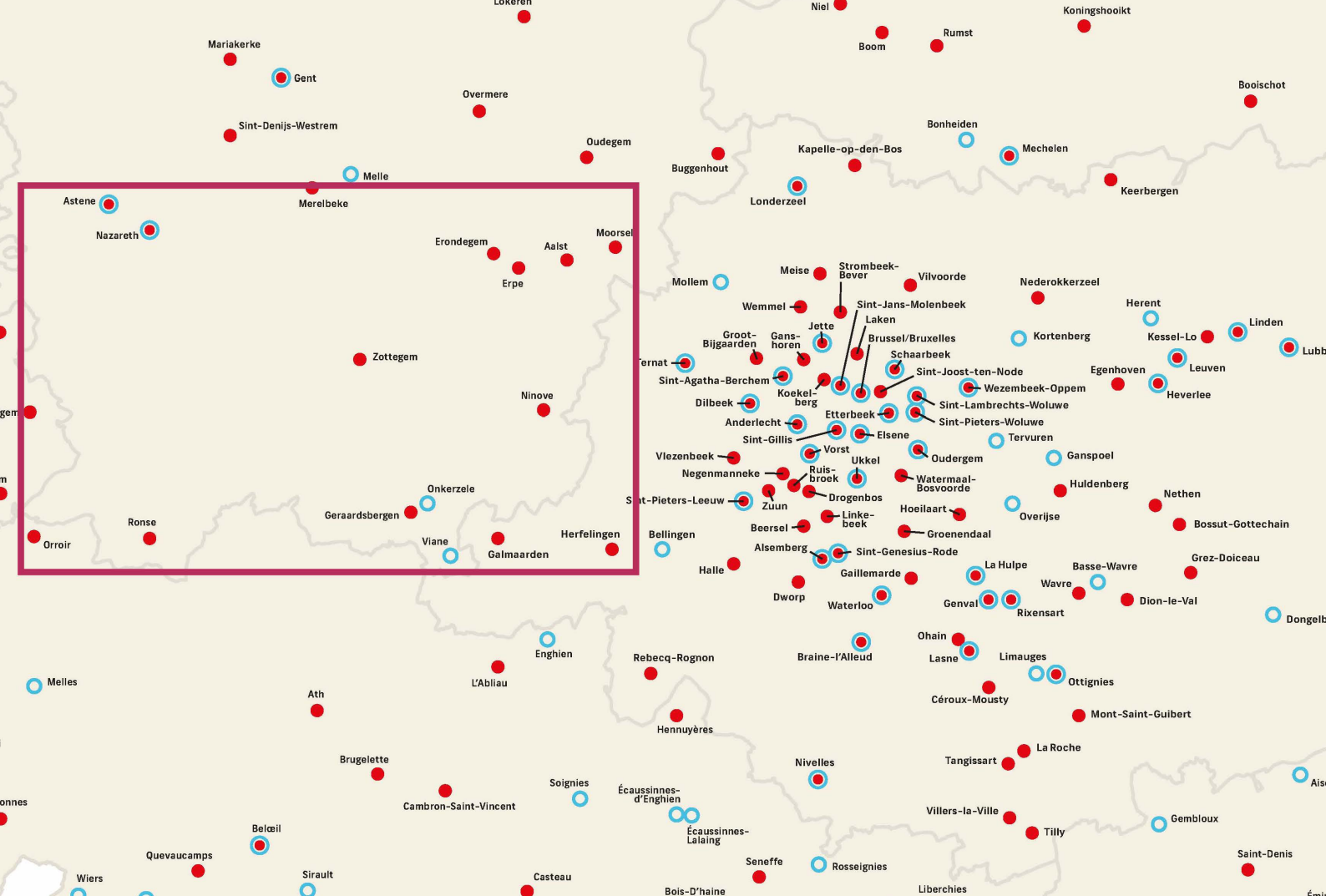
Dit betekent dus dat er bij het totaal aantal ondergedoken Joden in ZO-Vlaanderen, nl. ca. 110, nog eens ca. 25 personen mogen geteld worden. Dat brengt het totaal op 135. In het vorige artikel konden we zeven gemeenten uit het voormalige Land van Aalst toevoegen die niet vermeld staan op de kaart met onderduikadressen in het museum Kazerne Dossin. Daar kunnen we nu dus nog eens acht gemeenten aan toevoegen: Denderhoutem, Nederbrakel, Nukerke, Roborst, Ruijten, Ophasselt, Schendelbeke en Sint-Lievens-Houtem. Wat het aantal niet-vermelde gemeenten op 15 brengt.

Opmerkelijk is nog dat er uit het westen van het historische Land van Aalst (Herzele, Sint-Lievens-Houtem, Oosterzele, Balegem, Nederbrakel, Zwalm), een witte vlek qua onderduikadressen, reeds acht aanvullingen over zeventien personen zijn opgedoken.

36. Contact met U. Braems (sept. 2020 – jan. 2021).

37. - *Naamlijst der in de steden en gemeenten van het arrondissement Aalst gevestigde Joden.* SAA.

38. Kazerne Dossin, KD_00607, Archives du Comité d'Hommage des Juifs de Belgique à leurs Héros (1980-1981).

Kaart met onderduikadressen in het museum Kazerne Dossin
© Kazerne Dossin, Dorien Styven

Onderduikplaatsen grenzend aan het werkingsgebied van het Land Van Aalst

Hekelgem: deelgemeente van Affligem

Een aanvulling over David WAGMAN: deze Joodse jongen zat ondergedoken in de Kerkstraat nr. 7. Zijn pleegouders hadden er een schoenmakerij annex café met schutterslokaal. Zijn vader, Behr Wagman, was een Poolse pelsenmaker en in 1928 geïmmigreerd in België. De ouders van David leefden twee jaar ondergedoken in Sint-Jans-Molenbeek op een donkere kamer zonder verwarming.³⁹

Ook Mina WAGMAN zat met haar ouders en broer blijkbaar ondergedoken in Hekelgem. Ze waren Schaarbeek (J. Brandtstr. 23) ontvlucht en vonden een veilig onderkomen bij mevr. VANDROOGENBROECK en haar dochter mevr. DUCHESNE. Naast onderdak kregen ze ook rantsoenzegels en valse papieren.⁴⁰

In het vorige artikel hadden we het onderduikadres van mijnheer TEIXEIRA DE MATTOS in Erpe gesitueerd omdat hij regelmatig in de fabriek van de familie EEMANS in Aalst verscheen en zij de familie STIBBE ook aan een veilig onderkomen hadden geholpen. Maar nu blijkt dat dit bij familie in Hekelgem was. De straat en de familie werden echter niet vermeld.⁴¹

39. B. VERMOESEN. *Ondergedoken joodse jongen zong in het abdijkerk.* – TVKC, juli-aug. 2020.

40. Kazerne Dossin, KD_00607, Archives du Comité d'Hommage des Juifs de Belgique à leurs Héros (1980-1981).

41. Kazerne Dossin, KD_00607, Archives du Comité d'Hommage des Juifs de Belgique à leurs Héros (1980-1981).

Overmere⁴²: deelgemeente van Berlare

Jean Anatole BREWERMAN is in 1932 geboren te Ukkel. Zijn moeder, Lubow PUPKO (° 1905 in Polen), was in 1931 gehuwd met Aron BREWERMAN, een Poolse tandarts. In dat zelfde jaar emigreerden ze naar België en vestigden zich in Brussel. Bij de inval van nazi-Duitsland in mei 1940 vluchtten ze eerst naar Frankrijk, nadien trok Aron naar Engeland en liet zich inlijven bij de geallieerde troepen.

Jean Anatole kwam in december 1942 terecht op de boerderij van de familie Frans Rasschaert-Buyle Emilie in de Lindestraat te Overmere. Zijn moeder had hem als 'Jean Vanbergen' eerst (aug. 1942) ondergebracht in het weeshuis van de zusters van Sint-Vincentius a Paolo in Leuven. Maar daar was te weinig voedsel voor de kinderen waardoor de kleine Jean ondervoed raakte. Zijn moeder, Lubow PUPKO, ging dan op zoek naar een nieuw onderduikadres.

Via Julia Van Waes, die in het vroegere huis van de familie Brewerman woonde en bij het Verzet was, lukte dat. Zij was destijds vanuit Overmere naar Brussel getrokken om er als dienstmeid te werken bij een rijke familie. Emilie Buyle was een tante van haar die er niet tegenop zag om naast haar eigen twee kinderen ook nog Jean op te voeden. Oorspronkelijk was het maar voor een beperkte periode want de kleine Jean zou zijn moeder vervoegen in een onderduikplaats in de Ardennen. Zij werd echter opgepakt in Brussel in januari 1943 en werd met Transport XX vanuit de Dossinkazerne in Mechelen door de Duitse nazibezetter met 1630 andere Joodse gevangenen gedeporteerd naar Auschwitz (april 1943). Na de bevrijding van België werd Jean Anatole tijdelijk in een home van pastoor Joseph ANDRE in Namen geplaatst, tot zijn vader teruggekeerd was uit Engeland. In 1955 trouwde Jean Brewerman met zijn 'onderduikzus', Anne Rasschaert, dochter van Frans en Emilie.

Pamel: deelgemeente van Roosdaal

Sophia NEUBLUM (° 1932, D.) verbleef hier van 1942 tot 1944 bij de familie Charles DE VIDTS.⁴³ Haar broertje, Manfred NEUBLUM (° 1936), verbleef -zoals vermeld in het vorige artikel- vanaf juli 1943 in Onkerzele in het weeshuis 'Instituut Troost der Bedrukten' van Fernande DE SMET. Begin 1944 verhuisde hij naar een weeshuis voor jongens in Sint-Amandsberg bij Marthe DE SMET. Broer en zus verbleven van november 1944 tot 1949 in Gooik, zuidelijke buurgemeente van Roosdaal.

Petegem: deelgemeente van Wortegem-Petegem

John BUCKEL (° 1935) werd door Augusta DE WEER vanuit Brussel, waar ze als meid werkzaam was bij de familie BUCKEL, naar het ouderlijk huis in Petegem gebracht. Als 'Jean Lucien' werd hij als een lid van de familie behandeld en gedoopt.⁴⁴

Wetteren

Volgens een seminarie-oefening 'Mapping Hiding Places during the Holocaust in Europe', aan de Stockton University in New Jersey vond Norbert ARONSFRAU (° 1921) dankzij Simone GOOSSENS een veilig onderkomen tijdens WO II (van 1943 tot 1945) in de Vilain XIII-straat.⁴⁵ Afgaande op de website van het museum Kazerne Dossin is dit waarschijnlijk een vergissing en gaat het om de Vilain XIII-straat in Brussel.⁴⁶

42. Heemkundige kring Overmere: Infogem, 15/1/2019, p.35; Beeldbank Kazerne Dossin.

43. M. VAN TRIMPONT. 'Moederke' *Fernande De Smet (1899 – 2001): Geraardbergense Rightheous among the Nations.* – *Gerardimontium*, 2009, nr. 228, p. 15.

44. https://righteous.yadvashem.org/?searchType=righteous_only&language=en&itemId=4708385&ind=NaN

45. <https://storymaps.arcgis.com/stories/a00aac17fa4342c19d101b209e2005b8>

46. StoryMap: <https://arcg.is/1r9Ovu>
<https://beeldbank.kazernedossin.eu/index.php/collection/watch/81e70590a2934c1199b7352a339>

Besluit

Door deze aanvullingen worden enkele besluiten uit het vorige artikel bevestigd: veel van de ondergedoken Joden in de regio waren van Poolse origine. Vaak zaten ze niet alleen, maar met meerdere personen ondergedoken. De onderduikadressen kwamen er vaak via verzetsmensen of via de textielsector.

47. StoryMap: <https://arcg.is/1r9Ovu> -

Europees kaartproject

Sociologe-criminologe, prof Marion Van San (geboren en getogen in Aalst), verbonden aan de Erasmusuniversiteit van Rotterdam, zal de info over de onderduikadressen in het voormalige Land van Aalst (Zuid-Oost-Vlaanderen) verwerken in een Europees onderzoeksproject van Dr. D. Hondius, werkzaam aan de Vrije Universiteit Amsterdam en de Anne Frank Stichting. Hierdoor zullen de onderduikadressen op een computerkaart⁴⁷ te zien zijn. Bij het aanklikken van die plaats verschijnt dan enige info over de ondergedoken Joodse mensen. Hiermee worden de onderduikadressen in Zuid-Oost-Vlaanderen op de Europese kaart gezet en hopelijk wordt de Belgische kaart in het museum Kazerne Dossin binnenkort aangevuld.

Bespreking

FERKET Nathalie, Inventaris van het archief van de familie De Deyn-Chaboceau (1673) 1775-1908, (Rijksarchief te Gent : inventarissen, 154), Brussel, Algemeen Rijksarchief, 2019, 65 p.

Vóór enige jaren hoorden wij in de wandelgangen iets waaien over archief van de families De Deyn en/of Chaboceau dat in Steenhuize-Wijnhuize zou zijn gevonden, maar de zegspersonen hulden zich in een zekere mist wanneer dieper werd ingegaan op een en ander. Vorig jaar verscheen echter de inventaris van het in het Rijksarchief te Gent gedeponeerde familiearchief. In totaal ging het om een schenking van 47 archiefdozen, 9,5 strekkende meters en 541 nummers.¹

Spilfiguur in het familiearchief De Deyn-Chaboceau is notaris Lodewijk/Louis De Deyn (Ninove 1797 - Steenhuize 1875) met 169 stukken, maar ook zijn stagemester en schoonvader Jean François Chaboceau (Ninove, 1751-1829) is een belangrijk archiefvormer met 113 stukken. Verdere archiefvormers zijn de drie zonen van Lodewijk De Deyn en Félicienne Chaboceau: Hubert (Steenhuize, 1829-1904), Victor (Steenhuize, 1832-1890) en Arthur (Steenhuize, 1834-1913). De bewaarde archiefstukken zijn geografisch geconcentreerd rond Ninove en Steenhuize-Wijnhuize.

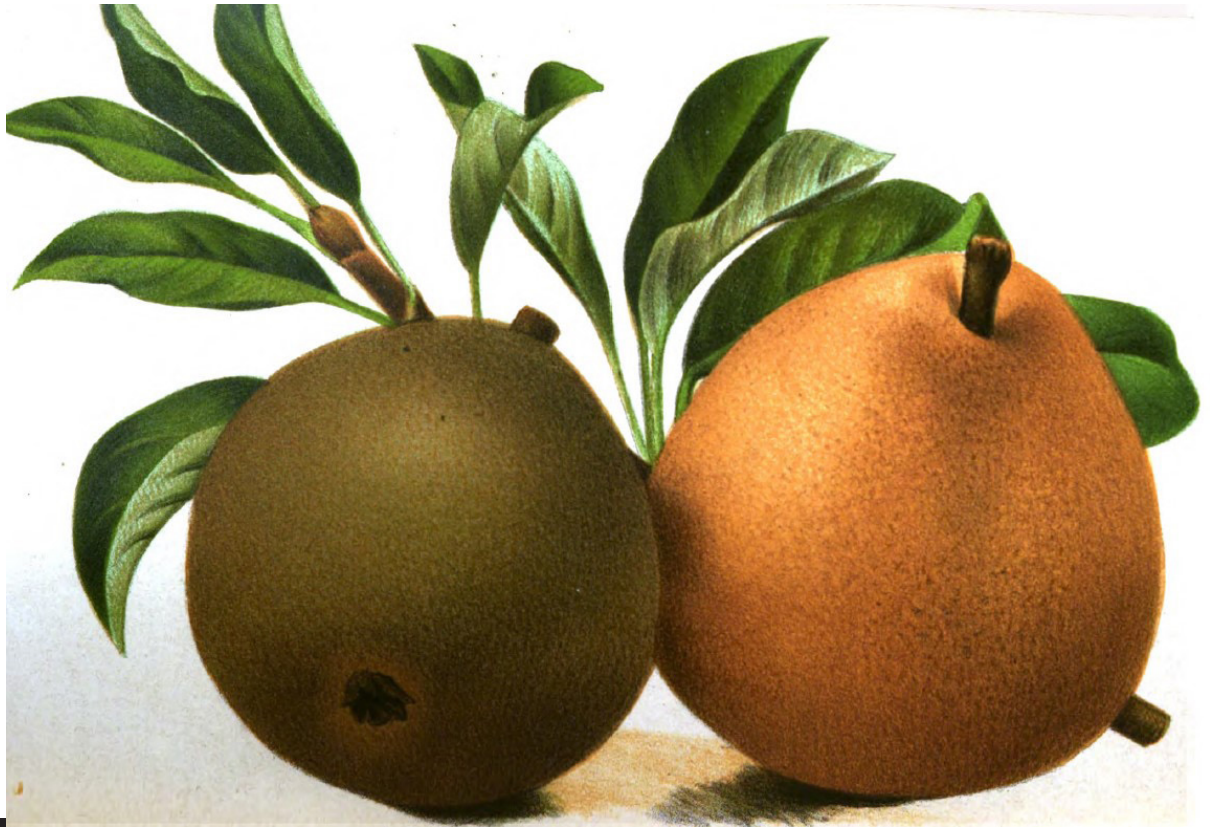
¹. Dat alles in een zekere was van geheimzinnigheid gehuld blijft, mag blijken uit volgend citaat in de inventaris: "Gezien de manier waarop het archief De Deyn is verworven door het Rijksarchief te Gent (anonieme schenking), is er heel weinig bekend over de geschiedenis van dit archiefbestand. Zeker is wel dat de overgedragen stukken afkomstig zijn uit de familiewoning te Steenhuize-Wijnhuize. (...) Tussen 2014 en 2017 heeft het Rijksarchief te Gent in verschillende kleine overdrachten het archief 'De Deyn' ontvangen van een schenker die anoniem wenste te blijven." (FERKET Nathalie, Inventaris van het archief van de familie De Deyn-Chaboceau (...), p. 14.)

Het familiearchief bevat niet enkel privéstukken, maar overstijgt in ruime mate het zuiver familiale niveau door de min of meer belangrijke rol die de archiefvormers speelden in het politieke en maatschappelijke leven van de regio. Wij geven de meest sprekende voorbeelden. Chaboceau start zijn carrière nog tijdens het Ancien Regime en zal alle politiek-institutionele omwentelingen onbeschadigd doorkomen tot zijn dood in 1829. Hij is notaris van circa 1775 tot zijn dood, maar daarnaast ook baljuw in Woubrechtgem en Zandbergen (circa 1793-1798) en burgemeester van Pollare (ca. 1803-1816) en Zandbergen (ca. 1807-1814).

Lodewijk De Deyn loopt stage bij Chaboceau, huwt met zijn dochter en vestigt zich als notaris in Steenhuize-Wijnhuize. Op politiek vlak out hij zich als liberaal en wordt burgemeester van zijn woonplaats van 1836 tot 1873. Ook op cultureel vlak is hij actief. Een eigenschap die hij overigens deelt met zijn schoonvader, die lid was van de Ninoofse rederijderskamer. Lodewijks oudste zoon wordt advocaat, maar is ook politiek actief als liberaal en wel op het provinciale vlak. Victor De Deyn heeft een minder opvallende carrière en wordt gemeentesecretaris van Steenhuize-Wijnhuize. De jongste zoon Arthur zal zijn vader opvolgen als notaris, is ook politiek geïnteresseerd alhoewel minder actief dan zijn vader en zijn broer Hubert.

Gedachtenisprentje van Gustaaf-Modest De Deyn (+ Ninove 1859)
© verzameling Georges Vande Winkel

Het is een goede zaak dat dit archief is terechtgekomen waar het thuishoort en deze inventaris ontsluit op voorbeeldige wijze alle bewaarde stukken. En van een inventaris moet men niet direct verwachten dat hij de hele handel en wandel van zijn archiefvormers uit de doeken doet, maar toch is het jammer dat Chaboceau & De Deyn niet meer genoemd worden. Een aantal elementen hadden hier toch mogen vermeld worden. Dat de Belgische tuinbouwkundige Frederik Burvenich de 'Jefkespeer', een einde achttiende eeuw in de regio Ninove ontwikkelde perenvariëteit, officieel omdoopt tot 'beurré Chaboceau' naar Jean François Chaboceau kan nog als een fait divers worden bestempeld.² Belangrijker is wel de rol die Chaboceau speelt bij de verkoop van de Ninoofse abdijgoederen na de opheffing van de abdij.³ Zijn wedervaren in deze *affaire* kan wellicht een rol hebben gespeeld bij de liberale overtuiging van zijn schoonzoon Lodewijk De Deyn. Overigens was niet enkel Lodewijk een overtuigd liberaal. Wanneer zijn oudere broer Pieter Joseph (1795-1872) in 1842 zijn *Vertoog over de behandeling der zaken van wylen den eerw. heer Luyckx, gewezen pastor, met hare gevolgen en omstandigheden* publiceert, onthult hij meteen waarom zijn aanvankelijk liberaal-katholicisme overslaat naar rabiaat anti-klerikalisme en een fervent liberalisme.⁴ In 1836 wordt hij een eerste maal verkozen als provincieraadslid. Wanneer zijn oudste zoon (én opvolger als notaris) Gustaef-Modest De Deyn in 1859 op 36-jarige leeftijd overlijdt, is hij de eerste Ninovier die een burgerlijke begrafenis. Zijn tweede zoon Edmond wordt de eerste liberale burgemeester van Ninove (1864-1869 en nogmaals van 1895 tot zijn dood in 1912). Een en ander bewijst dat wij met het archief De Deyn-Chaboceau mee aan de wieg staan van het liberalisme in het deel van zuidelijk Oost-Vlaanderen rond Steenhuize en Ninove. Gelukkig is een deel van het familiearchief bewaard. Jammer dat van de Ninoofse tak – voorzover bekend – nauwelijks archivalia zijn bewaard.

2. Het relaas van de naamgeving en Burvenichs visie op de ontwikkeling van de 'Jefkespeer' bij BURVENICH Fr[ederik], *Beurré Chaboceau*, - *Bulletins d'arboriculture, de floriculture et de culture potagère*, 1878, p. 353-356.

3. Deze rol komt even aan bod bij VANDE WINKEL Georges, *L'affaire de Ninove*, - *Actes officiels du 37e colloque du Centre d'Études et de Recherches Prémontrées : Normandie - 2011 : les prémontrés et la justice*, Laon, Centre d'Études et de Recherches Prémontrées, 2017, p. 201-206.

4. Ferket schrijft deze publicatie verkeerdelijk toe aan Lodewijk De Deyn. De voornaam van de auteur wordt nergens vermeld, maar het titelblad heeft het duidelijk over *Notaris De Deyn, te Ninove*, Pieter Joseph dus. Wellicht werd zij op het verkeerde been gezet door een foutieve auteursvermelding in de bibliotheekcatalogus van de UGent.

Georges Vande Winkel

Wissels in het bestuur

Op de bestuursraad van 19 november 2020 zijn Bart Cherretté en Michel Igual unaniem tot voorzitter en ondervoorzitter verkozen, in opvolging van respectievelijk Luc Robijns en Marcel Cock. Statutair worden om de vijf jaar de mandaten van voorzitter en ondervoorzitter verkiesbaar gesteld. Nu fungeerden Bart en Michel wel al gedurende gans 2020 *ad interim* als voorzitter en ondervoorzitter. Hun verkiezing is dus geen sprong in het onbekende. Met deze aflossing van de wacht wordt een lange bestuursperiode afgesloten en een nieuwe ingeluid.

Luc Robijns, kunsthistoricus en groot kenner van het kunstpatrimonium van de Aalsterse Sint-Martinuskerk, werd in 1977 lid van het bestuur, in 1980 ondervoorzitter en in 1985 voorzitter, wat hij ononderbroken gebleven is tot einde 2020. Marcel Cock werd in 1981 lid van het bestuur en in 1991 ondervoorzitter. Ook hij oefende dit mandaat uit tot 2020. We kunnen dus spreken van een stevig duo dat gedurende drie à vier decennia de vereniging heeft geleid. De bestuursperiode van Luc is gekenmerkt door voorzichtigheid en stabiliteit. Het ledenaantal kende geen plotse groei of grote daling, het tijdschrift onderging qua vormgeving en inhoud weinig of geen verandering, maar behield zijn constante kwaliteit. Dit jaar gaan we onze 73ste werkjaar in, daarvan heeft Luc er meer dan de helft voor zijn rekening genomen. Het is de grote verdienste van Luc dat hij ruimte liet voor de initiatieven van de andere bestuursleden en dat hij ons als een vriendengroep wist samen te houden. Uit erkentelijkheid om wat hij voor Het Land van Aalst betekend heeft, is hem op de jongste bestuursvergadering unaniem de titel van 'erevoorzitter' toegekend en zal hij met die titel vermeld blijven op de kaft van ons tijdschrift. Marcel Cock blijft actief lid van het bestuur en, zoals blijkt uit zijn jongste artikel over de kerk van Schendelbeke in onze vorige jaargang, zal hij met zijn vorming van classicus en mediëvist gewaardeerde bijdragen in ons tijdschrift blijven leveren.

Onze nieuwe voorzitter is Bart Cherretté. Hij is archeoloog van vorming en beroepshalve diensthoofd van de Dienst Archeologie en Bouwkundig erfgoed van SOLVA, waar hij een team van een vijftiental medewerkers aanstuurt. Solva, de opvolger van de vroegere intercommunale 'Land van Aalst' (vaak verward met onze vereniging), bestrijkt het ganse gebied van Zuid-Oost-Vlaanderen, bijna driekwart van het historische Land van Aalst. Bart werd lid van het bestuur in 2016. Hij heeft én een ruime bestuurservaring én een goede terreinkennis van onze regio. Onze nieuwe ondervoorzitter is Michel Igual, die sinds 2011 bestuurslid is. Hij is historicus en werkzaam als archivaris op het Stadsarchief van Aalst, dat tevens het archief van het voormalige Land van Aalst beheert. Door zijn contacten én met het archief én met onderzoekers in het archief, is hij de man die de vinger aan de pols kan houden van wat er leeft in het regionaal historisch onderzoek. Ongetwijfeld zullen Bart en Michel een nieuw sterk duo vormen. We hebben het volste vertrouwen in hun kunde en engagement.

Op dezelfde vergadering van 19 november zijn Reinoud Vermoesen en Mieke Van Damme voor de komende tien jaar bevestigd in hun functies van redactiesecretaris en beheerder. Reinoud werd lid van het bestuur in 2016 en nam vanaf 2019 in de functie van redactiesecretaris de leiding van het tijdschrift op zich. Reinoud is doctor in de Geschiedenis en doceert aan de Universiteit Antwerpen. Met zijn aantreden startte het vernieuwde tijdschrift, gedrukt op groter formaat, in kleuren, met een nieuwe vormgeving, met een gedrukte en elektronische uitgave. Een nieuw tijdperk werd ingezet! De twee jaargangen die Reinoud leidde, bewijzen het succes van de nieuwe formule, zowel van de elektronische als van de gedrukte versie. Mieke Van Damme, kunsthistorica en lerares, blijft onze beheerder, een taak die de ledenadministratie en de financiën omvat. Mieke werd lid van het bestuur in 1997 en oefent zonder veel in de kijker te lopen al sinds 2010 deze functie met grote zorgzaamheid uit. Ze begint met enthousiasme aan haar tweede termijn.

Maar de grootste aardbeving in het bestuur veroorzaakt het besluit van Geert Van Bockstaele om vanaf 2021 geen bestuurslid meer te zijn en gelet op zijn leeftijd van 80 jaar het wat kalmer aan te doen. Geert trad toe tot het bestuur in 1966, in de prehistorie van onze vereniging en maakte als jonge historicus naam met zijn licentiaatsverhandeling over de Sint-Adriaansabdij van Geraardsbergen. Hij is de levende band tussen de stichters uit 1949 en de huidige generatie jonge bestuursleden. Geert was beheerder van 1966 tot 2004. Hij is de man met het grootste aantal artikels in ons tijdschrift, wat op zijn onstuitbare onderzoekdrift wijst. Hij is tevens al enkele decennia de ondervoorzitter en de stuwende kracht van het 'Oost-Vlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis'. Eens op pensioen gesteld als leraar Geschiedenis, wierp hij zich, aanvankelijk alleen, maar daarna geholpen door zijn twee broers, op een project dat enig is in Vlaanderen: de inventarisatie van alle parochiearchieven in het bisdom Gent. Let wel, het gaat om de parochiearchieven na 1800, niet om het oud parochiearchief van het Ancien Régime, dat al vroeger naar het Rijksarchief is overgebracht. Als geen andere beseftte Geert dat nu de pastoors en pastorieën verdwijnen en parochies samengevoegd zijn, dit lokale archief verweesd achterblijft. Meestal zijn deze parochiearchieven nu, na inventarisatie, naar het Gentse Rijksarchief overgebracht, in enkele gevallen wordt het nog ter plaatse bewaard. Dit project wordt in 2021 met succes beëindigd en bekroond met de tweejaarlijkse prijs van het Oost-Vlaams Verbond voor de Kringen van Geschiedenis, waarover later nog meer in dit tijdschrift. Als morgen een generatie aan bod komt die nog nauwelijks weet heeft wat een parochie is, zal blijken hoe belangrijk het werk van Geert is voor de studie van het parochiewezen in de 19de en 20ste eeuw. Ongetwijfeld blijft Geert, met zijn enorme historische kennis en archiefervaring nog lang actief als auteur en als medewerker. Hij is een monument in de geschiedenis van *Het Land van Aalst*. Niemand heeft zolang in het bestuur gefunctioneerd, heeft zoveel werk verzet en zo een groot werkterrein bestreken als hij.

Het bestuur van *Het Land van Aalst* heeft nu een uitgebalanceerde leeftijdspiramide met de oudere bestuursleden, de zeventigers Dirk, Marcel, Georges en Luc, de ervaren bestuursleden van de middenleeftijd met Lieve, Mieke, Michel en Wouter en de jonge generatie met Bart, Reinoud en Tom. Naast de bestuursleden kunnen we beroep doen op een vijftal 'medewerkers' voor een aantal welomschreven taken, zoals de bibliografie. Bestuurslid zijn of een artikel schrijven is vrijwilligerswerk. Dat bestuursleden zolang actief blijven, wijst erop dat lid van het bestuur zijn een taak is die grote tevredenheid met zich meebrengt. Misschien kan geschiedenis beoefenen vergeleken worden met muziek spelen.

Het vergt inspanning om het te kunnen, maar bij de uitvoering ervan geniet zowel de maker als de toehoorder of lezer. Zonder enthousiaste en kundige bestuursleden en zonder tevreden lezers geen *Het Land van Aalst*. Steunend op ons verleden hebben wij het volste vertrouwen in de toekomst van onze vereniging en van ons tijdschrift.
Ad multos annos!

Dirk Van de Perre

De auteurs

Louis De Cock

Renskouter 8
9500 Viane
decock1951@gmail.com

Hans Van Lierde

Poelstraat 4
1750 Lennik
hansvanlierde@gmail.com

Dirk Van de Perre

Hoogstraat 23
9401 Ninove-Pollare
dirkvandeperre@skynet.be

Wouter Van Der Spiegel

Babbelaarstraat 159
9300 Aalst
wouter.vanderspiegel@belgacom.net

Georges Vande Winkel

Heirebaan 107
9400 Ninove-Denderwindeke
vande.winkel.georges@gmail.com

Reinoud Vermoesen

Kruisstraat 15B
1790 Affligem
reinoud.vermoesen@uantwerpen.be

Het LAND van AALST

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Jaargang **LXXIII** • 2021 • Nummer **1** • januari-februari-maart

Artikels

- Louis De Cock
Topponymie van Viane en Moerbeke-Atembeke: een verkenning 3
- Hans Van Lierde
De molen van Keyberg te Hemelveerdegem tussen 1548 en 1623 12
- Wouter Van Der Spiegel
Joodse onderduikadressen tijdens WOII in Zuid-Oost-Vlaanderen. Een aanvulling 28

In de kijker

- FERKET Nathalie, Inventaris van het archief van de familie De Deyn-Chaboçeau (1673) 1775-1908* 40

Van de redactie

- Reinoud Vermoesen
Het Land van Aalst extra 1
- Dirk Van de Perre
Wissels in het bestuur 42